ĢENERĀLADVOKĀTA M. POJAREŠA MADURU [*M. POIARES MADURO*] SECINĀJUMI,

sniegti 2008. gada 20. februārī [1]

1. "Ēst banānu no abiem galiem", tā var metaforiski raksturot sadursmi, kas pretnostatīja Amerikas Savienoto Valstu un Eiropas varoņus tā sauktajā "banānu karā". Tas jau ir radījis neskaitāmas strīdus epizodes. Šī lieta, kas attiecas uz problēmu, kura saistīta ar šajā karā netieši cietušajiem, ir vēl papildu gadījums. Tomēr šī lieta nav juridiski neinteresanta, tieši pretēji. Tā aicina Tiesu atrisināt agrāk neskartus jautājumus, kas ir juridiski nozīmīgi.

2. Tiesā iesniegtā lieta ir radusies no divām apelācijas sūdzībām, no kurām vienu iesniedza *Fabbrica italiana accumulatori motocarri Montecchio SpA* un *Fabbrica italiana accumulatori motocarri Montecchio Technologies LLC* (turpmāk tekstā abas kopā — "*FIAMM*") par Eiropas Kopienu Pirmās instances tiesas 2005. gada 14. decembra spriedumu lietā *FIAMM* un *FIAMM Technologies*/Padome un Komisija [2], bet otru iesniedza *Giorgio Fedon* & *Figli SpA* un *Fedon America, Inc.* (turpmāk tekstā kopā — "*FEDON*") par minētās Pirmās instances tiesas spriedumu, kas pieņemts tajā pašā dienā lietā *Fedon & Figli* u.c./Padome un Komisija (turpmāk tekstā kopā — "pārsūdzētie spriedumi") [3]. Ar šiem spriedumiem Pirmās instances tiesa noraidīja *FIAMM* un *FEDON* prasības atlīdzināt zaudējumus, kas tiem radušies papildu muitas nodevu dēļ, ko ASV bija uzlikušas prasītāju stacionāro akumulatoru un briļļu maku importam no dažādām dalībvalstīm kā pretpasākumu tam, ka Eiropas Kopiena neizpildīja lēmumu, ar kuru Pasaules tirdzniecības organizācijas (PTO) Strīdu noregulēšanas institūcija (turpmāk tekstā — "SNI") konstatēja Kopienas banānu importa režīma neatbilstību PTO līgumiem.

3. Prasītāju izvēlētie pamati šīm apelāciju sūdzībām aicina Tiesu izteikties, no vienas puses, par tāda SNI lēmuma, ar kuru konstatēta Kopienas tiesiskā regulējuma neatbilstība PTO līgumiem par atsaukšanos uz PTO noteikumiem, ietekmi un, no otras puses, par Kopienas atbildības neatkarīgi no vainas principu un tās iestāšanās nosacījumiem.

1 — Oriģinālvaloda — franču.

2 — T-69/00 (*Recueil*, II-5393. lpp.; turpmāk tekstā — "spriedums lietā *Fiamm*").

3 — T-135/01 (turpmāk tekstā — "spriedums lietā *Fedon*").

I — Atbilstošās tiesību normas un faktiskie apstākļi

A — *Prāvas rašanās fakti*

4. Lietas pamatā ir strīds starp Eiropas Kopienu un ASV par Kopienas banānu importa režīmu, kas tika noteikts ar Padomes 1993. gada 13. februāra Regulu (EEK) Nr. 404/93 par banānu tirgus kopīgo organizāciju [4]. Par sūdzībām, ko iesniedza vairāki PTO dalībnieki, tostarp ASV, SNI 1997. gada 25. septembrī atzina, ka minētais tirdzniecības režīms ar trešām valstīm tiktāl, ciktāl tas ietver labvēlīgus noteikumus banāniem, kuru izcelsmes valstis ir ĀKK valstis, neatbilst PTO līgumiem, un ieteica Kopienai panākt atbilstību saprātīgā laika periodā, par kādu noteica 1999. gada 1. janvāri.

5. Šajā nolūkā no 1999. gada 1. janvāra iestādes ar Padomes 1998. gada 20. jūlija Regulu (EK) Nr. 1637/98, kas papildināta ar Komisijas 1998. gada 28. oktobra Regulu (EK) Nr. 2362/98, ir grozījušas banānu tirdzniecības režīmu ar trešām valstīm. Uzskatot, ka šis jaunais banānu importa režīms saglabā iepriekšējā režīma nelikumīgos aspektus, ASV 1999. gada 19. aprīlī saņēma no SNI atļauju piemērot muitas nodevas importam no Kopienas, ja importa ikgadējais tirdzniecības apjoms sasniedz 191,4 miljonus USD, atbilstoši režīma radīto priekšrocību atcelšanas vai samazināšanas līmenim. Līdz ar to ASV iestādes no 1999. gada 19. aprīļa preču, kuru sarakstu tās bija izveidojušas, importam no Kopienas piemēroja nodevu *ad valorem* ar 100 % likmi. Starp šīm precēm bija stacionārie akumulatori un briļļu maki, kurus attiecīgi eksportēja Itālijas sabiedrības *FIAMM* un *FEDON*.

6. Pēc sarunām ar visiem ieinteresētajiem dalībniekiem Kopiena ar Padomes 2001. gada 29. janvāra Regulu (EK) Nr. 216/2001 veica grozījumus jaunajā banānu tirgus kopīgajā organizācijā. Pēc tam 2001. gada 11. aprīlī tā ar ASV noslēdza vienošanos, nosakot piemērotus līdzekļus savstarpējā strīda noregulēšanai. Šajā nolūkā Eiropas Kopienu Komisija ar 2001. gada 7. maija Regulu (EK) Nr. 896/2001 noteica piemērošanas noteikumus jaunajam Kopienas banānu importa režīmam, ko ieviesa Regula Nr. 216/2001. Tādējādi sākot no 2001. gada 30. jūnija ASV pārtrauca piemērot papildu muitas nodevu.

7. Ar prasības pieteikumiem, kas Pirmās instances tiesas kancelejā tika iesniegti attiecīgi 2000. gada 23. martā un 2001. gada 18. jūnijā, *FIAMM* un *FEDON*, pamatojoties uz EKL 235. pantu un 288. panta otro daļu, lūdza atlīdzināt zaudējumus, kas radušies palielināto preču importa nodevu dēļ, ko ASV iestādes noteica to precēm laikā no 1999. gada 19. aprīļa līdz 2001. gada 30. jūnijam atbilstoši SNI izsniegtajai atļaujai

4 — OV L 47, 1. lpp.

pēc tam, kad tika konstatēta Kopienas banānu importa režīma neatbilstība PTO līgumiem.

B — *Pārsūdzētie spriedumi*

8. Prasītāju prasījumi par zaudējumu atlīdzību būtībā ir pamatoti ar Kopienu iestāžu nelikumīgo rīcību. Tās uzsvēra, ka Eiropas Savienības Padome un Komisija, SNI paredzēto piecpadsmit mēnešu laikā nepanākot Kopienas banānu importa režīma atbilstību Kopienas saistībām, kas izriet no PTO līgumiem, lai gan SNI bija konstatējusi minētā režīma neatbilstību PTO noteikumiem, ir rīkojušās nelikumīgi, tādējādi izraisot Kopienas ārpuslīgumisko atbildību. Tās precizēja, ka, ja PTO līgumi būtu uzskatāmi par tādiem, kam nav tiešas iedarbības, kas radītu šķēršļus šīs nelikumības atklāšanai, tiešās iedarbības raksturu būtu vajadzējis atzīt SNI lēmumam, ar ko ir sodīta Komisija.

9. Atbildot uz iepriekš minēto, Pirmās instances tiesa vispirms vērš uzmanību uz to, ka Kopienu iestāžu rīcības likumības pārbaude nozīmē, ka jau iepriekš ir atrisināts jautājums par neatbilstību PTO noteikumiem, proti, jautājums par to, "vai PTO līgumi rada attiecīgajām Kopienas personām tiesības atsaukties uz tiem tiesā, lai apstrīdētu Kopienu tiesību akta spēkā esamību gadījumā, ja SNI ir atzinusi, ka tas tāpat kā sekojošais tiesību akts, ko Kopiena pieņēmusi, lai panāktu atbilstību attiecīgajiem PTO noteikumiem, ir pēdējiem neatbilstošs"[5]. Šajā sakarā tā atgādina, ka saskaņā ar pastāvīgo judikatūru PTO līgumi, ņemot vērā to raksturu un struktūru, principā nav to normu skaitā, attiecībā uz kurām Kopienu tiesa kontrolē Kopienu iestāžu rīcības likumību, un no tā izriet, ka iespējamais PTO noteikumu pārkāpums principā nevar izraisīt Kopienas ārpuslīgumisko atbildību. Līdzīgu nelikumību atbildētājām iestādēm izņēmuma kārtā var pārmest tikai divos gadījumos. Tomēr neviens no tiem nav piemērojams šajā gadījumā: neskatoties uz SNI iejaukšanos, konstatējot neatbilstību, PTO noteikumi — ne īpašo pienākumu dēļ, ko Kopiena vēlējusies izpildīt, ne arī skaidras atsauces uz konkrētajām PTO līgumu normām dēļ — nav uzskatāmi par tādiem, attiecībā uz kuriem varētu tikt izvērtēta iestāžu rīcība.

10. Pirmkārt, Kopiena nav vēlējusies izpildīt īpašu pienākumu, ko tā uzņēmusies, piedaloties PTO[6], — pēc SNI 1997. gada 25. septembra lēmuma pieņemšanas panākt atbilstību PTO noteikumiem. Ir tā, kā uzskata Pirmās instances tiesa, jo no strīdu noregulēšanas mehānisma (turpmāk tekstā — "SNM") neizriet PTO dalībnieka

5 — Iepriekš minētais spriedums lietā *Fiamm*, 108. punkts, un lietā *Fedon*, 101. punkts.

6 — *Nakajima*/Padome judikatūras nozīmē (1991. gada 7. maija spriedums lietā C-69/89, *Recueil*, I-2069. lpp.).

īpašs pienākums noteiktā termiņā panākt atbilstību SNI lēmumam. Tādējādi SNM piedāvā iesaistītajam PTO dalībniekam vairākus veidus, kādos īstenojams SNI lēmums, kurā ir atzīta pasākuma neatbilstība PTO noteikumiem, katrā ziņā piešķirot ievērojamu lomu sarunām starp strīdus pusēm — PTO dalībniekiem — pat pēc tāda termiņa beigām, kas noteikts, lai panāktu par neatbilstošu atzīta pasākuma atbilstību PTO noteikumiem. No tā iziet, ka Kopienu tiesas kontrole pār atbildētāju iestāžu rīcības likumību attiecībā uz PTO noteikumiem varētu padarīt trauslāku Kopienu likumdevēju un izpildiestāžu pozīciju, meklējot strīda risinājumu sarunu ceļā; turklāt, liekot minētajām iestādēm nepiemērot Kopienu noteikumus, ja tiek pierādīts, ka tie neatbilst PTO līgumiem, tām tiktu atņemta iespēja panākt risinājumu sarunu ceļā. Turklāt Pirmās instances tiesa norāda, ka Padome un Komisija ar Kopienas banānu importa režīma secīgajiem grozījumiem faktiski nav vēlējusies izpildīt īpašu pienākumu, kas izriet no PTO noteikumiem, attiecībā uz kuriem SNI ir konstatējusi minētā režīma neatbilstību; tās ir meklējušas kompromisu, vienlaikus ievērojot saistības, ko tās uzņēmušās PTO ietvaros, kā arī attiecībā uz citiem Ceturtās Lomes konvencijas parakstītājiem, turklāt saglabājot banānu tirgus kopīgas organizācijas (turpmāk tekstā — "banānu TKO") mērķus. Un, visbeidzot, tas ir sarunu ceļā ar ASV rasts risinājums, kas ir ļāvis izbeigt strīdu.

11. Otrkārt, Kopienu tiesiskais regulējums attiecībā uz banānu importa režīmu nevienā no tā sekojošiem grozījumiem neietver nekādu tiešu atsauci uz konkrētām PTO līgumu tiesību normām un tādējādi nevar tikt uzskatīts par tādu, kurā ir tiešas atsauces uz tām, un tātad par tādu, kas attiecīgajām personām piešķirtu tiesības atsaukties uz to [7].

12. Pirmās instances tiesa secina, ka prasītājas saistībā ar prasību par zaudējumu atlīdzību nevar apgalvot, ka Padomei un Komisijai pārmestā rīcība ir pretēja PTO noteikumiem. Tā kā nevar konstatēt, ka atbildētājām iestādēm pārmestā rīcība ir nelikumīga, nav izpildīts viens no trim nosacījumiem, lai rastos Kopienas ārpuslīgumiskā atbildība par tās iestāžu nelikumīgu rīcību.

13. Tāpat prasītājas norāda, ka nosacījumi, kas rada Kopienas ārpuslīgumisko atbildību par zaudējumiem, ko radījušas tās iestādes, pat ja tās nav rīkojušās nelikumīgi — proti, patiesi ciesti zaudējumi, cēloņsakarība starp šiem zaudējumiem un iestāžu rīcību, kā arī neparasts un īpašs zaudējumu raksturs —, jebkurā gadījumā ir izpildīti. Pirmās instances tiesa uzskata, ka, "ja [..] rīcības nelikumība, kas piedēvēta Kopienu iestādēm, netiek konstatēta, no tā neizriet, ka uzņēmumi, kam kā saimnieciskās darbības subjektiem ir jāsedz nesamērīga daļa no izdevumiem, kas radušies tādēļ, ka tikusi ierobežota pieeja eksporta tirgum, nekādā gadījumā nevarētu saņemt atlīdzību, atsaucoties uz

7 — *Fediol*/Komisija judikatūras nozīmē (1989. gada 22. jūnija spriedums lietā 70/87, *Recueil*, 1781. lpp.).

Kopienas ārpuslīgumisko atbildību" [8]. Un tā atzīst kā vispārēju principu, kas ir kopīgs visu dalībvalstu tiesību sistēmām, ka Kopienas ārpuslīgumiskā atbildība iestājas, ja Kopienu iestādes nav rīkojušās nelikumīgi; šī atbildības iestāšanās ir pakļauta vairākiem nosacījumiem, uz ko prasītājas norāda, jo "valsts noteikumi par ārpuslīgumisko atbildību ļauj privātpersonām tiesas ceļā iegūt atlīdzību par noteiktiem zaudējumiem, kaut arī dažādā apmērā, īpašās jomās un atbilstoši dažādiem noteikumiem, pat ja zaudējumu nodarītājs nav rīkojies nelikumīgi" [9].

14. Pārbaudot šo nosacījumu īstenošanos šajā gadījumā, Pirmās instances tiesa atzīst, ka ir pierādīts prasītāju norādītā kaitējuma reālais un konkrētais raksturs. Tāpat tā norāda, ka pastāv pietiekami tieša cēloņsakarība starp Kopienu iestāžu rīcību un zaudējumiem. Protams, SNI vienkārši atļāva ASV piemērot pretpasākumus, un to preču saraksta sagatavošana, uz kurām tie attieksies, kā arī importa nodevu palielinājuma likmes noteikšana bija ASV brīva izvēle. Katrā ziņā ASV nevarēja ne lūgt, ne saņemt no SNI šādu atļauju bez iepriekšējas SNI konstatācijas, ka Kopienas banānu importa režīms neatbilst PTO noteikumiem. SNI noteica tirdzniecības apjomu, līdz kuram ASV administrācijai tika atļauts apturēt tarifu koncesijas attiecībā uz Kopienu, atkarībā no to zaudējumu apmēra, ko cietusi ASV ekonomika tādēļ, ka tika atstāts spēkā Kopienas banānu importa režīms, kas tika atzīts par neatbilstošu PTO noteikumiem. Tā rezultātā atbildētāju iestāžu rīcība nenovēršami izraisīja ASV administrācijas pieņemtos pretpasākumus, ievērojot procedūras, ko nosaka VSN un ko pieņēmusi Kopiena. Tātad šī rīcība ir jāuzskata par zaudējumu, ko cieta prasītājas pēc ASV papildu muitas nodevu ieviešanas, noteicošo cēloni.

15. Prasītājām atliek pierādīt zaudējumu, ko tās cietušas, neparasto un īpašo raksturu. Šajā sakarā tās apgalvo, ka ir diskriminācijas upuri salīdzinājumā ar citiem Eiropas eksporta uzņēmumiem, kuru preces nebija iekļautas ASV iestāžu izveidotajā sarakstā, vai pat, ka *FIAMM* ir diskriminācijas upuris arī salīdzinājumā ar citiem uzņēmumiem, kuriem tika piemērota muitas papildu nodeva, jo tai vienai pašai bija jāsedz 6 % no kopējās pretpasākumu summas. Un intereses saglabāt banānu TKO noteikumus nav kvalificējamas kā vispārīgo interešu mērķis, kura svarīgums attaisnotu šādas negatīvās sekas. Visbeidzot tās papildina, ka par uzņēmēju parastu risku nevar uzskatīt iespējamas trešo valstu papildu nodevas, kas ieviestas tāda strīda dēļ, kas radies pilnīgi citā nozarē. Taču Pirmās instances tiesa atteicās atzīt prasītāju ciesto zaudējumu neparasto raksturu, jo tie nepārsniedz ekonomiskā riska robežas, kas ir eksportēšanas darbības neatņemama daļa. Tarifu koncesijas pārtraukšana, kuru paredz PTO līgumi, nav uzskatāma par atšķirīgu pasākumu no parastajām nejaušībām starptautiskajā tirdzniecībā tās pašreizējā organizācijas stāvoklī. Tātad šis pārbaudījums ir obligāti jāuzņemas jebkuram uzņēmējam, kas nolemj tirgot savas preces viena no PTO dalībniekiem tirgū. Līdz ar to šajā gadījumā jebkādas tiesības uz atlīdzību, pamatojoties

8 — Spriedumi lietā *Fiamm*, 157. punkts, un lietā *Fedon*, 150. punkts.

9 — Spriedumi lietā *Fiamm*, 159. punkts, un lietā *Fedon*, 152. punkts.

uz šīs atbildības neatkarīgi no vainas pamata, ir jāizslēdz.

II — Apelācijas sūdzību analīze

16. Par šiem diviem nolēmumiem — spriedumu lietā *Fiamm* un spriedumu lietā *Fedon*, kas pieņemti 2005. gada 14. decembrī, — apelācijas sūdzību Tiesā attiecīgi iesniedza *FIAMM* un *FEDON*. Lai pamatotu savu prasību, apelācijas sūdzības iesniedzējas norāda uz vienādiem pamatiem. Vispirms tās apgalvo, ka pārsūdzētajos spriedumos nav norādīts pamatojums, jo tie neatbild uz vienu no prasītāju pamatargumentiem par iespēju atsaukties uz SNI pieņemto lēmumu, lai prasības par zaudējumu atlīdzību nolūkos pierādītu Kopienu iestāžu rīcības nelikumību. Tāpat tās norāda uz tiesību kļūdu, ko Pirmās instances tiesa ir pieļāvusi savā argumentācijā, secinot, ka zaudējumiem nav neparasts raksturs. Visbeidzot, tās prasa taisnīgu kompensāciju par pirmās instances procesa nesaprātīgo ilgumu. Turklāt jāpiebilst, ka Padome un Spānijas Karaliste, kuras prasa noraidīt galvenās apelācijas sūdzības, arī ir iesniegušas blakus apelācijas sūdzības, kurās tās prasa pārsūdzēto spriedumu atcelšanu, pamatojoties uz to, ka Pirmās instances tiesa ir nepareizi uzskatījusi, ka pastāv Kopienas atbildība par likumīgu rīcību, nolēmusi, ka tā varēja būt piemērojama gadījumā, kad netiek īstenota diskrecionāra rakstura likumdevēja vara, un atzinusi tiešu cēloņsakarību starp iestāžu rīcību un zaudējumiem.

17. Šo dažādo pamatu pamatotības pārbaude vispirms liek pārliecināties, vai un kādos apstākļos SNI lēmumā, kas konstatē Kopienu tiesiskā regulējuma neatbilstību PTO tiesībām, ceļot prasību tiesā, var atsaukties uz Kopienas ārpuslīgumisko atbildību par tās iestāžu rīcības nelikumību. Tālāk tas man liek izvērtēt Kopienas atbildības neatkarīgi no vainas principu un tās iestāšanās nosacījumus. Visbeidzot tas mani mudina izvērtēt Pirmās instances tiesas attiecīgās tiesvedības termiņu.

A — *Iespēja atsaukties uz SNI lēmumu, lai pamatotu prasību par Kopienas ārpuslīgumisko atbildību pārkāpuma dēļ*

18. Ar savu pirmo pamatu abas prasītājas formāli norāda uz pārsūdzēto spriedumu pamatojuma trūkumu, jo Pirmās instances tiesa nav atbildējusi uz viņu argumentāciju, saskaņā ar kuru SNI lēmums, ar ko apsūdz Kopienu, ir cits neatsaukšanās uz PTO līgumu principu izņēmums nekā *Nakajima* un *Fediol* gadījumos, kas ļauj attiecīgajām privātpersonām uz tiem atsaukties, lai Kopienas atbildības atzīšanas nolūkos pierādītu tās rīcības nelikumību. Pirmās instances tiesa šajā gadījumā aprobežojās ar šo divu izņēmumu, kas izklāstīti spriedumā

lietā *Fediol* un spriedumā lietā *Nakajima*, par PTO līgumu tiešās iedarbības neesamības pārbaudi.

19. Šo pamatu var noraidīt, pamatojoties uz to, ka šī tēze nebūt nav viņu galvenā argumentācija attiecībā uz Kopienas rīcības nelikumību un tā Pirmās instances tiesā ir minēta tikai iestarpinājuma veidā — *FEDON* prasības pieteikuma raksta zemsvītras piezīmē un tikai divos no *FIAMM* prasības pieteikuma 177 punktiem. Tomēr "Pirmās instances tiesas pienākums pamatot savus lēmumus nav interpretējams kā tāds, kas uzliek pienākumu detalizēti atbildēt uz katru lietas dalībnieka izvirzīto argumentu" [10], ne arī kā tāds, kas "noteiktu nepieciešamību sekojoši sniegt izsmeļošu izklāstu par visām strīda pušu sniegtajām argumentācijām" [11]. Turklāt Pirmās instances tiesa netieši ir noraidījusi prasītāju tēzi, jo tā ir vērtējusi SNI lēmuma iespējamo iedarbību tikai attiecībā uz divu tradicionālo izņēmumu no principa par PTO noteikumu tiešās iedarbības neesamību piemērojamību [12].

20. Bet patiesībā nepietiekama pamatojuma formāla trūkuma veidā tās apstrīd Pirmās instances tiesas argumentācijas pamatojumu, saskaņā ar kuru SNI apsūdzošā lēmuma ietekmi var pārbaudīt un vērtēt tikai divu tradicionālo izņēmumu no neatsaukšanās uz PTO tiesībām principa piemērošanas nosacījumu izpildes pārbaudes ietvaros. Pēc apelācijas sūdzību iesniedzēju viedokļa bez izņēmumiem, kas izriet no risinājumiem lietā *Fediol* un lietā *Nakajima*, ir jābūt iespējai atsaukties uz SNI lēmumu, ar kuru ir konstatēta Kopienas tiesību nesaderība ar PTO noteikumiem, lai pierādītu Kopienas rīcības nelikumību šādos kumulatīvos apstākļos: nelikumība, Kopienai neizpildot minēto SNI lēmumu atbilstības panākšanai noteiktā saprātīgā termiņā; prasības par ārpuslīgumisko atbildību ietvaros atsaukšanās uz nelikumību; šīs prasības par zaudējumu atlīdzību mērķis ir saņemt kompensāciju par zaudējumiem, ko radījuši Kopienas tirdzniecības partneru pieņemtie pretpasākumi, kurus minētās neizpildes rezultātā atļāvusi SNI.

21. Lai izvērtētu prasītāju argumentācijas par šo jautājumu atbilstību, manuprāt, jāatgriežas pie Tiesas judikatūras par iespēju atsaukties uz starptautiskiem līgumiem vispār un it īpaši uz PTO tiesībām. Atsaucoties uz šīs judikatūras piemērojamību vien, to pamatojošie iemesli ļaus noteikt, vai tā ir piemērojama, liedzot prasītājām sakarā ar prasību par zaudējumu atlīdzību un attiecīgā gadījuma īpašajos apstākļos iespēju atsaukties uz SNI lēmumu par soda noteikšanu Kopienai.

10 — 2003. gada 11. septembra spriedums lietā C-197/99 P Beļģija/Komisija (*Recueil*, I-8461. lpp., 81. punkts) un 2007. gada 11. janvāra spriedums lietā C-404/04 P *Technische Glaswerke Ilmenau*/Komisija (Krājums, I-3539. lpp., 90. punkts).

11 — 2004. gada 7. janvāra spriedumu apvienotajās lietās C-204/00 P, C-205/00 P, C-211/00 P, C-213/00 P, C-217/00 P un C-219/00 P *Aalborg Portland* u.c./Komisija (*Recueil*, I-123. lpp.).

12 — Skat. spriedumus lietā *Fiamm*, 113. punkts, un lietā *Fedon*, 108. punkts.

1) Tiesas judikatūra par iespēju atsaukties uz starptautiskiem līgumiem.

22. Kopienas judikatūra par PTO tiesību strīdīgo piemērojamību ir un paliek stipri kritizēta. Apstrīdēšana, šķiet, vismaz daļēji rodas tādēļ, ka tā bieži ir nesaprasta. Varbūt sekojošais tās risinājumu izklāsts palīdzēs noskaidrot dažus pārpratumus.

23. Minētie risinājumi ir principu, ko izklāstījusi Tiesa attiecībā uz vispārēju iespēju atsaukties uz starptautiskajiem līgumiem kopumā Kopienas tiesību sistēmā, piemērošana īpašam gadījumam, kas ir saistīts ar PTO līgumiem. Uzreiz atgādināšu, ka likumīgi noslēgtie līgumi starp Kopienu un trešām valstīm vai starptautiskām organizācijām saskaņā ar EKL 300. panta 7. punktu "uzliek saistības Kopienas iestādēm un dalībvalstīm". Šis formulējums vienlaikus ietver atgādinājumu par līguma saistošo spēku attiecībā uz starptautiskajām tiesībām un paziņojumu par šo līgumu juridiski saistošo spēku Kopienu tiesībās. Tiesa ir loģiski secinājusi, ka šāda līguma noteikumi [13] tāpat kā ar Kopienām saistoša ārēja līguma [14] nodibinātu struktūru pieņemtu vienpusēju aktu noteikumi "pēc to stāšanās spēkā veido Kopienu tiesību sistēmas daļu". Citiem vārdiem sakot, ārējie līgumi, kas ir noslēgti atbilstoši Kopienu tiesībām [15] un tātad kas ir saistoši Kopienām, ir Kopienu tiesiskuma pamats. Tiesa skaidri secinājusi to pārākumu pār atvasināto tiesību aktiem [16] un atzinusi savu principiālo kompetenci jautājumā par Kopienu akta spēkā esamību attiecībā uz ārēju līgumu, kas ir saistošs Kopienām [17].

24. Līdz ar to var šķist pretrunīga pastāvīgā judikatūra attiecībā uz PTO tiesībām, saskaņā ar kuru "PTO līgumi principā nav tādas normas, ko Tiesa ņem vērā, kontrolējot Kopienu iestāžu pieņemto aktu tiesiskumu" [18]. Vai starptautisks līgums var vienlaikus būt Kopienu tiesību sistēmas norma un nebūt Kopienu aktu tiesiskuma kontroles parametrs?

13 — Skat. 1974. gada 30. aprīļa spriedumu lietā 181/73 *Haegeman* (*Recueil*, 449. lpp., 5. punkts); 1987. gada 30. septembra spriedumu lietā 12/86 *Demirel* (*Recueil*, 3719. lpp., 7. punkts); 1991. gada 14. decembra atzinumu lietā 1/91 (*Recueil*, I-6079. lpp., 37. punkts) un 1998. gada 16. jūnija spriedumu lietā C-162/96 *Racke* (*Recueil*, I-3655. lpp., 41. punkts). Par PTO līgumiem skat. it īpaši 2006. gada 10. janvāra spriedumu lietā C-344/04 *International Air Transport Association* u.c. (Krājums, I-403. lpp., 36. punkts), 2006. gada 30. maija spriedumu lietā C-459/03 Komisija/Īrija (Krājums, I-4635. lpp., 82. punkts) un 2007. gada 11. septembra spriedumu lietā C-431/05 *Merck Genéricos Produtos Farmacêuticos* (Krājums, I-7001. lpp., 31. punkts).

14 — Skat. 1989. gada 14. novembra spriedumu lietā 30/88 Grieķija/Komisija (*Recueil*, 3711. lpp., 13. punkts); 1990. gada 20. septembra spriedumu lietā C-192/89 *Sevince* (*Recueil*, I-3461. lpp., 9. punkts) un 1993. gada 21. janvāra spriedumu lietā C-188/91 *Deutsche Shell* (*Recueil*, I-363. lpp., 17. punkts).

15 — Šī nosacījuma atgādināšanai skat. manus 2008. gada 16. janvāra secinājumus lietā C-402/05 P *Kadi*/Padome un Komisija (vēl tiek izskatīta Tiesā, 23. punkts).

16 — Skat. vēl neseno 2004. gada 1. aprīļa spriedumu lietā C-286/02 *Bellio F.lli* (*Recueil*, I-3465. lpp., 33. punkts). Attiecībā uz VVTT vai PTO līgumiem skat. Tiesas 1996. gada 10. septembra spriedumu lietā C-61/94 Komisija/Vācija (*Recueil*, I-3989. lpp., 52. punkts) un iepriekš minēto spriedumu lietā *International Air Transport Association* u.c., 35. punkts.

17 — Skat. 1972. gada 12. decembra spriedumu apvienotajās lietās no 21/72 līdz 24/72 *International Fruit Company* u.c. (*Recueil*, 1219. lpp., 6. un 7. punkts).

18 — 1999. gada 23. novembra spriedums lietā C-149/96 Portugāle/Padome (*Recueil*, I-8395. lpp., 47. punkts); 2003. gada 9. janvāra spriedums lietā C-76/00 P *Petrotub* un *Republica* (*Recueil*, I-79. lpp., 53. punkts); 2003. gada 30. septembra spriedums lietā C-93/02 P *Biret International*/Padome (*Recueil*, I-10497. lpp., 52. punkts); 2005. gada 1. marta spriedums lietā C-377/02 *Van Parys* (Krājums, I-1465. lpp., 39. punkts) un 2007. gada 27. septembra spriedums lietā C-351/04 *Ikea Wholesale* (Krājums, I-7723. lpp., 29. punkts), kā arī Pirmās instances tiesas 2001. gada 20. marta spriedums lietā T-18/99 *Cordis*/Komisija (*Recueil*, II-913. lpp., 50. punkts) un 2005. gada 3. februāra spriedums lietā T-19/01 *Chiquita Brands* u.c./Komisija (Krājums, II-315. lpp., 114. punkts).

a) Starptautisko līgumu piesaukšanai noteiktais nosacījums

25. Bet, lai kalpotu par atsauces normu, pēc kuras vērtētu Kopienu akta likumību, un plašākā nozīmē lai no tiesneša varētu prasīt līguma noteikumu piemērošanu, vai ir nepieciešams, lai starptautiskais līgums būtu piemērojams tiesā. Citiem vārdot sakot, vai ir nepieciešams, ka uz tiem var atsaukties tiesā, tas ir, vai tie "piešķir Kopienu tiesību subjektiem tiesības atsaukties uz tiem tiesā" [19], proti, vai tiem piemīt arī "tiešā iedarbība" [20].

26. Šis tiešās iedarbības nosacījumu es vairāk saistīju un ierobežoju, attiecinot to uz prejudiciālā procesa tiesvedību, izvērtējot spēkā esamību, kuras ietvaros tas sākotnēji tika ieviests. Iepriekš minētajā spriedumā lietā *International Fruit Company* u.c. Tiesa ir skaidri noteikusi tiešās iedarbības nosacījumu "gadījumā, kad valsts tiesā atsaucas uz spēkā neesamību" [21]. Šis formulējums veicina neskaidrības starp jautājumiem par iespēju atsaukties uz starptautiskajiem līgumiem un Kopienu tiesību tiešo iedarbību [22], bez šaubām, tas izskaidro noteiktus pārpratumus. Taču šie divi jēdzieni — starptautisko līgumu tiešā iedarbība un Kopienu tiesību tiešā iedarbība — atšķiras.

i) Starptautisko līgumu tiešās iedarbības jēdziens

27. Šie divi jēdzieni — starptautisko līgumu tiešā iedarbība un Kopienu tiesību tiešā iedarbība — ir dažādi vērtēti. No Kopienas dibināšanas līguma mērķa un struktūras izriet, ka Kopienu tiesībām kopumā piemīt spēja radīt tiešo iedarbību, kas ir apstiprināta, ja attiecīgā Kopienu norma ir skaidra, precīza un beznosacījumu [23]. Nekā tāda nav starptautisko līgumu, kas saista Kopienas, gadījumā. Līgumslēdzējas puses var atzīt to tiešo iedarbību, par ko tās ir vienojušās, kā arī tās var vienoties par pretējo. "Atbilstoši starptautisko tiesību principiem Kopienu iestādes, kuras ir kompetentas pārrunāt un slēgt līgumus ar trešām valstīm, ir brīvas vienoties par iedarbību, kāda piemīt līguma normām līgumslēdzējpušu valsts tiesību sistēmā." [24] Ja nolīgums skaidri neregulē šo jautājumu, tas

19 — Iepriekš minētais spriedums lietā *International Fruit Company* u.c. (8. punkts); šajā pašā sakarā skat. 2000. gada 14. decembra spriedumu apvienotajās lietās C-300/98 un C-392/98 *Dior* u.c. (*Recueil*, I-11307. lpp., 44. punkts), iepriekš minētos Pirmās instances tiesas spriedumus lietā *Cordis*/Komisija, 46. punkts, un lietā *Chiquita Brands* u.c./Komisija, 114. punkts.

20 — Iepriekš minētais spriedums lietā *Dior* u.c., 45. punkts.

21 — Iepriekš minētais spriedums lietā *International Fruit Company* u.c., 8. punkts.

22 — Kā to it īpaši atgādināja Rideau, J., "Les accords internationaux dans la jurisprudence de la Cour de justice des Communautés européennes", *Revue générale du droit international public*, 1990, 289. lpp., it īpaši 357. lpp.

23 — Skat. 1963. gada 5. februāra spriedumu lietā 26/62 *van Gend & Loos* (*Recueil*, 1. lpp.).

24 — Iepriekš minētais spriedums lietā Portugāle/Padome, 34. punkts; vēl skat. 1982. gada 26. oktobra spriedumu lietā 104/81 *Kupferberg* (*Recueil*, 3641. lpp., 17. punkts).

ir jādara katras līgumslēdzējas puses tiesai [25]. Tātad no Tiesas judikatūras izriet, ka starptautiskam līgumam Kopienu tiesību sistēmā ir tieša iedarbība tikai ar dubultu nosacījumu, ka tā noteikumi, raksturs un saturs nav šķērslis, lai uz to atsauktos, un ka piesauktie līguma noteikumi, neņemot vērā gan līguma mērķi, gan kontekstu, šķiet pietiekami precīzi un beznosacījumu, proti, tie ietver skaidru un precīzu pienākumu, kura ieviešana vai iedarbība nav pakļauta tālāka akta pieņemšanai [26].

ii) Nosacījuma par starptautisko līgumu tiešo iedarbību piemērojamība

28. Šie divi jēdzieni tāpat atšķiras ar to piemērojamību. No sprieduma lietā Vācija/Padome [27] izriet, ka starptautiskā līguma tiešo iedarbību nosaka iespēja atsaukties uz to ne tikai valsts tiesā, bet arī Kopienu tiesā, ka šis nosacījums ir piemērojams, citiem vārdiem sakot, neatkarīgi no tās prasības rakstura, kuras pamatošanai atsaucas uz pamatu, kas attiecas uz starptautiskā līguma pārkāpumu. No minētā sprieduma arī izriet, ka tas ir piemērojams arī neatkarīgi no prasītāja statusa, proti, neatkarīgi no tā, vai runa ir par privātpersonu vai privileģētu prasītāju.

29. Tādējādi, runājot par PTO līgumiem, Kopienu tiesa ir noraidījusi iespēju uz tiem atsaukties gan prejudiciāla nolēmuma ietvaros, izvērtējot spēkā esamību [28], gan prasībā atcelt tiesību aktu [29] vai prasībā par zaudējumu atlīdzību [30]. Tā ir atteikusies atzīt pamatu, kas izriet no PTO tiesību pārkāpuma, uz ko ir noradījusi privātpersona vai dalībvalsts.

30. Kaut gan šādas piemērojamības piešķiršana tiešas iedarbības starptautiskiem līgumiem bieži ir kritizēta no doktrīnas viedokļa, tā ir pilnībā pamatota. Gadījumā, kad tiek piesaukti starptautiskās tiesību sistēmas noteikumi, Tiesai kā Kopienu tiesību sistēmas sargam ir vispārējā un visaptverošā veidā, kas būtu noderīgs visai Kopienu tiesību sistēmai, jādefinē to iedarbība. Līdz ar to ir viegli saprotams tas, ka starptautiska līguma tiešas iedarbības nosacījums ir nepieciešams neatkarīgi no prasības veida un prasītāja statusa, kā arī tā, vai lietu izskata valsts vai Kopienu Tiesa [31].

25 — Turpat.

26 — Skat. 1982. gada 29. aprīļa spriedumu lietā 17/81 *Pabst & Richarz* (*Recueil*, 1331. lpp., 27. punkts); iepriekš minētos spriedumus lietā *Kupferberg*, 22. un 23. punkts, lietā *Demirel*, 14. punkts, kā arī ģenerāladvokāta Darmona [*Darmon*] secinājumus šajā pašā lietā, kas apkopo judikatūru šajā jautājumā, 18. punkts; iepriekš minētos spriedumus lietā *Racke*, 31. punkts, lietā *Dior* u.c., 42. punkts, lietā *International Air Transport Association*, 39. punkts; skat. arī ģenerāladvokātes Kokotes [*Kokott*] secinājumus lietā C-308/06 *The International Association of Independent Tanker Owners* u.c. (pašreiz tiek izskatīta Tiesā, 48. punkts).

27 — 1994. gada 5. oktobra spriedums lietā C-280/93 (*Recueil*, I-4973. lpp., 103.—112. punkts).

28 — Skat. iepriekš minēto spriedumu lietā *Van Parys*, attiecībā uz VVTT skat. iepriekš minēto spriedumu lietā *International Fruit Company* u.c.

29 — Skat. iepriekš minēto spriedumu lietā Portugāle/Padome.

30 — Skat., piemēram, iepriekš minēto spriedumu lietā *Cordis*/Komisija, 44.—60. punkts.

31 — Kā daži no doktrīnas pārstāvjiem (skat. Kovar, R., "Les accords liant les Communautés européennes et l'ordre juridique communautaire", *RMC* 1974, 352. lpp., īpaši 358.—359. lpp.) vai Tiesas pārstāvjiem (Joliet, R., *Le droit institutionnel des Communautés européennes — Les institutions — Les sources — Les rapports entre ordres juridiques*, Lježa, 1983, it īpaši 256.—257. lpp.) to jau iepriekš ir pilnīgi sapratuši.

31. Tā kā šie divi nosacījumi par starptautisko līgumu tiešo iedarbību un Kopienu tiesību tiešo iedarbību gan pēc to jēdziena, gan piemērojamības acīmredzami atšķiras, nešaubīgi arī turpmāk, lai izvairītos no maldinošiem pārpratumiem, būtu saprātīgi lietot dažādus jēdzienus to apzīmēšanai un attiecīgi runāt tikai par iespēju atsaukties uz starptautiskiem līgumiem.

33. Pirmkārt, neraugoties uz strīdu noregulēšanu tiesvedības ceļā, līgums daudzos gadījumos atstāj vietu sarunām starp pusēm, pat gadījumā, ja attiecīgais dalībnieks neizpilda SNI lēmumus vai rekomendācijas. Tā rezultātā noteikt tiesām pienākumu izvairīties no tādu iekšējo noteikumu piemērošanas, kas ir nesaderīgi ar līguma noteikumiem, nozīmētu liegt Kopienu iestādēm iespēju rast risinājumu sarunu ceļā.

iii) Iespēja atsaukties uz PTO tiesībām

32. Piemērojot šo analīzes modeli VVTT, Tiesa ir nolēmusi, ka šo normu un sarunu, kas uzsāktas, pamatojoties uz savstarpības un savstarpēju priekšrocību principu, lielā elastība rada šķērsli, lai uz tām varētu atsaukties [32]. Citiem vārdiem sakot, no līguma būtības, struktūras un noteikumiem neizriet pienākums atzīt to tiešo iedarbību [33]. Ja zināms, ka Tiesa ir nonākusi pie tā paša secinājuma attiecībā uz PTO līgumiem [34], kaut gan neviens nedomāja, ka būtu vajadzējis būt citādi, ņemot vērā pastiprināto mehānismu strīdu noregulēšanai, kas ieviests ar šiem līgumiem. Kopumā noliedzot PTO tiesību tiešo iedarbību, Tiesa balstījās uz šādiem diviem apsvērumiem.

34. Otrkārt, daži Kopienas tirdzniecības partneri noraida jebkādu iespēju atsaukties uz līgumu. Tāda pati rīcības brīvība būtu jāļauj arī Kopienas likumdevējām vai izpildvaras iestādēm, baidoties novest pie nestabilitātes PTO noteikumu piemērošanā, kaut gan tā ir balstīta uz savstarpības un savstarpēju priekšrocību principu.

35. Visbeidzot no šiem apsvērumiem izriet, ka PTO līgumi ir interpretējami tādējādi, ka PTO ietvaros tie dod Kopienu iestādēm politiskās brīvības iespēju un ka minēto līgumu tiešas iedarbības atzīšanai ir kavējošs raksturs. Tiesa uzskata, ka šajā jomā tā nevar uzurpēt politiskas priekšrocības, neapdraudot institucionālo līdzsvaru.

32 — Skat. iepriekš minēto spriedumu lietā *International Fruit Company* u.c.

33 — Skat. iepriekš minēto spriedumu lietā Vācija/Padome, 110. punkts.

34 — Iepriekš minētajā spriedumā lietā Portugāle/Padome.

36. Mēs zinām, ka par šīs argumentācijas piemērotību ir bijušas intensīvas diskusijas doktrīnā [35] un dažreiz par to diskutējuši arī ģenerāladvokāti [36]. Tā var šķist pretēja Tiesas iepriekš paustajai argumentācijai attiecībā uz viena vai otra starptautiska līguma tiešo iedarbību [37]. Risinājums par PTO tiesību tiešas iedarbības neesamību ar nelokāmu pastāvību ir vairākkārt no jauna apstiprināts judikatūrā.

37. Bet tas, ka uz PTO tiesībām nevar atsaukties tiesā, nenozīmē, ka tās nav daļa no Kopienu tiesību sistēmas. No šī viedokļa Tiesas lietotais formulējums iepriekš minētajā spriedumā lietā Portugāle/Padome ir, bez šaubām, neizdevies. Tas liek domāt, ka starptautisks līgums nav daļa no Kopienu tiesību kopuma, kaut gan jautājums ir tikai par to, vai minēto normu ir jāpārbauda tiesā un vai tiesas kompetencē ir to zināt. Bet tieši to, lai arī nepārliecinoši, Tiesa vēlējusies teikt. Tā atsakās iekļaut PTO līgumus to normu skaitā, attiecībā uz kurām tā kontrolē Kopienu tiesību aktu likumību, jo, ņemot vērā PTO noteikumu raksturu, nevar "pieļaut, ka Kopienu tiesību atbilstības šiem noteikumiem nodrošināšanas uzdevums būs jāuzņemas tieši Kopienu tiesai" [38]. Tātad šī judikatūra nav jāsaprot kā tāda, kas neatzīst PTO noteikumus kā Kopienu tiesību avotu, bet kā tāda, kas piešķir tiem strīdīgu piemērojamību. Pretējā gadījumā, kā lai saprot to, ka apstrīdamās piemērojamības trūkums ir tikai daļējs? Īstenībā tikai tiktāl, ciktāl PTO tiesību piemērošana tiesā skar Kopienu iestāžu politisko brīvību PTO ietvaros, uz minētām tiesībām nav lietderīgi atsaukties Tiesā.

b) Principa, ka nav iespējams atsaukties uz PTO noteikumiem, aspekti

38. Kopienu judikatūra ir noteikusi vairākus principa, ka nav iespējams atsaukties uz PTO noteikumiem, aspektus, kas ir iespējami tikai tāpēc, ka PTO tiesības ir Kopienu tiesību sistēmas normas. Un būtībā tie paši apsvērumi, kas pamato principa, ka nav iespējams

35 — No bagātā literatūras klāsta es īpaši izceļu Eeckhout, P., "The domestic legal status of the WTO Agreement: interconnecting legal systems", *CMLR* 1997, 11. lpp.; Kuijper, P. J. un Bronckers, M., "WTO law in the European Court of justice" *CMLR* 2005, 1313. lpp.; Peers, S., "Fundamental Right or political Whim? WTO Law and the European Court of Justice", izdevumā G. de Burca, Scott, *The EU and WTO*, 2001, 111. lpp.

36 — Skat. it īpaši ģenerāladvokāta Sadžo [*Saggio*] secinājumus iepriekš minētajā lietā Portugāle/Padome un ģenerāladvokāta Tezauro [*Tesauro*] secinājumus lietā C-53/96 *Hermès* (1998. gada 16. jūnija spriedums, *Recueil*, I-3606. lpp., 28.—37. punkts).

37 — Atliek salīdzināt šo argumentāciju ar Tiesas analīzi iepriekš minētajā spriedumā lietā *Kupferberg* par citu starptautisku līgumu, 17.—22. punkts.

38 — Iepriekš minētais spriedums lietā Portugāle/Padome, 46. un 47. punkts, un lietā *Van Parys*, 53. punkts.

atsaukties uz PTO noteikumiem, noraidīšanu, to arī pamato. Šie aspekti ir trīs veidu.

39. Pirmkārt, Kopienu tiesību akti [39] un valsts pasākumi [40] ir jāinterpretē atbilstoši PTO tiesībām. Tāds pienākums nemazina iespēju iestādēm strīdu gadījumā veikt pārrunas ar to PTO partneriem. Tas ir acīmredzams gadījumā, kad šis pienākums attiecas uz valsts tiesībām. Tas tāpat ir attiecībā uz Kopienu tiesību aktiem. Atbilstoša interpretācija ir nepieciešama tikai iespēju robežās. Iestādēm pastāv iespēja, pieņemot vai saglabājot aktu, kas ir skaidri pretrunā PTO tiesībām, dot priekšroku tam, lai sarunu ceļā vienotos par risinājumu.

40. Otrkārt, līgumi var būt par pamatu arī dalībvalsts sodīšanai valsts pienākumu neizpildes gadījumā [41]. Šis risinājums ir viegli saprotams. Kopienu tiesību akta, kas būtu pretējs PTO tiesībām, neesamība norāda uz iestāžu vēlmi tos izpildīt. Tādēļ dalībvalsts nevar vienpusēji izvairīties no pienākumiem, kas no tiem izriet. Un tās sodīšana neierobežo iestādes iespēju turpmāk izvairīties no PTO noteikumiem, kas ir pamats sodīšanai, upurējot sarunu ceļā rastu risinājumu.

41. Visbeidzot, pamats, kas balstās uz PTO tiesību pārkāpumu, ir pieņemams, ja tas pamato Kopienu akta tiesiskuma apstrīdēšanu, divos gadījumos [42]: gadījumā, ja Kopiena ir vēlējusies izpildīt īpašu pienākumu, ko tā uzņēmusies PTO ietvaros [43], vai ja Kopienu tiesību akts, skaidri atsaucoties uz konkrētām PTO līgumu tiesību normām, piešķir tiesību subjektiem tiesības atsaukties uz tiem [44]. Tā kā PTO līgumi ne tieši, ne ņemot vērā to priekšmetu un mērķi, neliek līgumslēdzējām pusēm atzīt to tiešo iedarbību to tiesību sistēmās, katras līgumslēdzējas puses kompetencē ir brīvi noteikt piemērotus tiesību pamatus, lai labā ticībā nodrošinātu to izpildi savā tiesību sistēmā [45], proti, izlemtu, vai tā vēlas piešķirt tiesību subjektiem tiesības atsaukties uz šo līgumu noteikumiem. Šie abi minētie gadījumi liecina par šādu Kopienas gribu. Ar to pašu tā dara zināmu savu vēlmi izpildīt PTO tiesības, brīvprātīgi atsakoties no rīcības brīvības, piemērojot PTO noteikumus, kuru izmanto dažas līgumslēdzējas puses, kas noraida jebkādu minēto noteikumu tiešo iedarbību.

39 — Skat. spriedumu lietā Komisija/Vācija, 52. punkts; 2007. gada 7. jūnija spriedumu lietā C-335/05 *Řízení Letového Provozu* (Krājums, I-4307. lpp., 16. punkts) un iepriekš minēto spriedumu lietā *Merck Genéricos Produtos Farmacêuticos*, 35. punkts.

40 — Skat. iepriekš minēto spriedumu lietā *Hermès*, 28. punkts, un spriedumu lietā *Dior* u.c., 47. punkts.

41 — Skat. iepriekš minēto spriedumu lietā Komisija/Vācija.

42 — It īpaši atgādināti iepriekš minētajā spriedumā lietā Portugāle/Padome, 49. punkts.

43 — Tas ir *Nakajima* gadījums. Par piemērošanu skat. iepriekš minēto 2003. gada 9. janvāra spriedumu lietā *Petrotub* un *Republica*, 52.—56. punkts.

44 — Tas ir *Fediol* gadījums.

45 — Skat. iepriekš minēto spriedumu lietā Portugāle/Padome, 35. punkts.

2) SNI lēmuma par soda uzlikšanu Kopienai ietekme

42. Prasītāju argumenti ietilpst šīs judikatūras noteiktajos ietvaros. Prasītājas lūdz Tiesu noteikt, vai un cik lielā mērā SNI lēmums, kas konstatē Kopienu tiesiskā regulējuma neatbilstību PTO līgumu noteikumiem, arī mazina atteikšanos no principa, ka nav iespējams atsaukties uz minētajiem līgumiem, tādējādi izslēdzot atvasināto Kopienu tiesību atbilstības kontroli attiecībā uz šiem līgumiem. Šajā nolūkā tās uzsver SNI lēmuma saistošo raksturu, lai apgalvotu, ka tām ir jāspēj uz to atsaukties un iebilst pret tā neizpildi, pat ja nevar atsaukties uz pašiem PTO līgumiem. Šādi izklāstīti argumenti neapšaubāmi ir nepārliecinoši. Kā Padome ir pamatoti iebildusi, SNI lēmumam nevar būt plašāka ietekme kā PTO noteikumiem, kuru pārkāpums tajā ir konstatēts. Tātad jautājums, uz kuru Tiesai ir lūgts atbildēt, ir skaidrāk noteikt, vai, runājot Pirmās instances tiesas vārdiem apstrīdētajos spriedumos, "PTO līgumi piešķir Kopienu tiesību subjektiem tiesības atsaukties uz tiem tiesā, lai apstrīdētu Kopienu tiesiskā regulējuma spēkā esamību gadījumā — kāds ir arī šis gadījums —, kad SNI ir atzinusi, ka Kopienas pieņemtais tiesiskais regulējums neatbilst PTO noteikumiem un ka tai šī situācija ir jālabo" [46].

43. Apelācijas sūdzības iesniedzējas pārmet Pirmās instances tiesai, ka tā pārsūdzētajos spriedumos ir sniegusi noraidošu atbildi. Tomēr, šādi nolemjot, pirmās instances tiesa balstījās uz iepriekšējo judikatūru. Tiesa jau ir ļāvusi noprast, ka iespēja atsaukties uz SNI lēmumu nav neatkarīga no iespējas atsaukties uz PTO noteikumiem [47]. Protams, jautājums par to, vai SNI lēmums par soda uzlikšanu Kopienai spēj mīkstināt principu, ka nav iespējams atsaukties uz PTO tiesībām, paliek. Tiesa sākotnēji šajā ziņā šķita atveram durvis, pārmetot Pirmās instances tiesai, ka tā bez atbildes ir atstājusi argumentu, saskaņā ar kuru SNI lēmuma juridiskā ietekme uz Eiropas Kopienu "varēja atspēkot Tiesas secinājumu, ka PTO noteikumiem nav tiešas iedarbības, un attaisnot Kopienu tiesas veikto direktīvu [..] likumības pārbaudi, ņemot vērā šos noteikumus, prasītājas prasības par zaudējumu atlīdzību ietvaros" [48]. Bet durvis tika ātri aizvērtas, jo Kopienu tiesa nolēma, ka prejudiciāla nolēmuma par spēkā esamības novērtējumu [49] ietvaros vai prasības par zaudējumu atlīdzību pamatošanai [50] uz Kopienu akta neatbilstību PTO tiesībām, pat ja to konstatē SNI lēmums, neskatoties uz PTO noteikumu tiešās iedarbības neesamību, var atsaukties tikai tādā apjomā, kāds ir stingri noteikts lietā *Nakajima* un lietā *Fediol* panāktajā risinājumā.

46 — Spriedumi lietā *Fiamm*, 108. punkts, un lietā *Fedon*, 101. punkts.

47 — Tiesa jau ir precizējusi, ka, ja tiesību subjekts atsaucas uz Kopienai saistošā SNI lēmuma rakstura neievērošanu, tas nozīmē apgalvot, ka nav ievērota PTO līgumu saistošā ietekme, kas ir iespējama tikai šī līguma tiešas iedarbības gadījumā (skat. Tiesas 1999. gada 14. oktobra spriedumu lietā C-104/97 P *Atlanta*/Eiropas Kopiena (*Recueil*, I-6983. lpp., 17.—23. punkts)).

48 — Skat. iepriekš minēto spriedumu lietā *Biret International*/Padome, 57. punkts.

49 — Skat. iepriekš minēto spriedumu lietā *Van Parys*.

50 — Skat. iepriekš minēto Pirmās instances tiesas spriedumu lietā *Chiquita Brands* u.c./Komisija.

44. *FIAMM* un *FEDON* šo judikatūru neignorē. Tomēr tās uzstāj uz sava gadījuma īpašo raksturu salīdzinājumā ar iepriekšējām lietām, lai prasītu atšķirīgu risinājumu. No šī skatupunkta tās uzsver, ka Tiesai ir lūgts izteikt savu viedokli par iespēju atsaukties uz SNI lēmumu pēc atbilstības panākšanai paredzētā saprātīgā termiņa beigām, lai saņemtu pretpasākumu radīto zaudējumu atlīdzību. Tātad runa būtu par nebijušu gadījumu tiktāl, ciktāl spriedumā lietā *Van Parys* ir iztirzāta iespēja atsaukties uz SNI lēmumu, lai prejudiciāla nolēmuma ietvaros izvērtētu Kopienu tiesību akta spēkā esamību; kā arī tiktāl, ciktāl iepriekš minētajā spriedumā lietā *Chiquita Brands* u.c. tāpat bija skaidrs jautājums par kaitējuma atlīdzināšanu, kas radies no PTO noteikumu pastāvīgas pārkāpšanas, ko konstatējusi SNI, tomēr prasītājs aprobežojās ar prasību par *Nakajima* izņēmuma piemērošanu.

45. Prasītāju argumentācijas pamatojuma izvērtēšana prasa atgriezties pie paša principa, ka nav iespējams atsaukties uz PTO tiesībām, pamatiem. No jauna atcerēsimies, ka PTO līgumi pēc to rakstura un struktūras ir uzskatāmi par tādiem, kas principā kopumā noraida jebkādu iespēju uz tiem atsaukties, un ka PTO noteikumu apstrīdētā piemērošana ir iespējama tiktāl, ciktāl tā neietekmē ne sarunu iespējas, ko PTO līgumi piešķir līgumslēdzējām pusēm pat strīdu gadījumā, ne savstarpību un stabilitāti PTO ietvaros noslēgto saistību piemērošanā, proti, ciktāl galu galā tā neierobežo politisko brīvību, ko PTO līgumu raksturs un struktūra piešķir līgumslēdzējām pusēm attiecībā uz minēto līgumu noteikumu piemērošanu. Tātad ir jānosaka, vai attiecīgo lietu īpašajā kontekstā prasītājām atzītā iespēja atsaukties uz SNI lēmumu, lai pierādītu Kopienas rīcības nelikumību, ASV piemēroto papildu muitas nodevu kā pretpasākumu SNI lēmuma neizpildei no Kopienas puses nodarītā kaitējuma atlīdzības saņemšanai, PTO ietvaros aizskar Kopienu likumdevēju un izpildvaras iestāžu politisko brīvību.

46. Šajā aspektā pirmais jautājums ir par šādas politiskās brīvības pastāvību attiecīgās lietas īpašajos apstākļos. Atbilde noteikti būs apstiprinoša gadījumā, kad SNI lēmuma izpildei noteiktais saprātīgais termiņš vēl nebūs beidzies. Tiesa jau ir precizējusi, ka "Kopienu tiesa, lai noliegtu atbilstības SNI rekomendācijām vai lēmumiem panākšanai piešķirtā saprātīgā termiņa ietekmi, kas paredzēts PTO līgumos noteiktās strīdu noregulēšanas sistēmas ietvaros, nevar veikt attiecīgo Kopienu aktu likumības pārbaudi, īpaši prasības par zaudējumu atlīdzību, kas celta saskaņā ar Līguma 178. pantu, ietvaros" [51]. Kā *FIAMM* un *FEDON* to pamatoti uzsver, saprātīgs termiņš, kas bija piešķirts Kopienai, lai tā panāktu atbilstību SNI lēmumam, beidzās 1999. gada 1. janvārī un ar 1999. gada 19. aprīļa lēmumu SNI konstatēja, ka minētajā 1. janvārī vēl arvien pastāvēja Kopienu tiesiskā regulējuma neatbilstība PTO noteikumiem. Līdz ar to, kā tās apgalvo, tā kā vienošanās par apmierinošu kompensāciju kā iespēja, kas paredzēta SNM

51 — Iepriekš minētais spriedums lietā *Biret International*/Padome, 62. punkts.

22. panta 2. punktā, nebija panākta divdesmit dienu laikā pēc saprātīga termiņa beigām, Kopiena vairs nevarēja izmantot iespēju rast risinājumu sarunu ceļā. Tai vairs nebija citas izvēles, kā vien panākt atbilstību SNI lēmumam vai, to nedarot, pakļaut sevi pretpasākumiem. Kā redzam, jautājums galu galā ir par SNI lēmuma saistošo spēku — vai SNM nosaka pilnīgu SNI lēmumu un rekomendāciju īstenošanu?

47. Atklāti sakot, šajā jautājumā es nepiekrītu apelācijas sūdzības iesniedzējām [52]. Protams, SNM 22. panta 1. punkts dod priekšroku rekomendāciju īstenošanai, lai padarītu pasākumu atbilstošu PTO līgumiem, un saskaņā ar SNM 3. panta 7. punktu, ja nevar rast pusēm abpusēji pieņemamu un attiecīgajiem līgumiem atbilstošu risinājumu, SNM pirmais mērķis parasti ir pasākumu, kuru neatbilstība ir konstatēta, pārtraukšana. Bet no tā vēl nevar izdarīt secinājumu, ka, lai izmantotu no jauna juridisko formulu [53], SNM nosaka piemērotus līdzekļus, lai nodrošinātu SNI lēmuma īstenošanu labā ticībā līgumslēdzēju pušu iekšējās tiesību sistēmās, un attiecīgi PTO noteikumus, kuru pārkāpumu tās ir konstatējušas. Kopiena saglabā politiskās izvēles brīvību sākotnēji sevi pakļaut pretpasākumiem, kurus saskaņā ar SNM 22. panta 2. punktu ir atļāvusi SNI. Turklāt, kā to jau ir norādījusi Tiesa [54] un kā to pārsūdzētajos spriedumos ir atgādinājusi Pirmās instances tiesa [55], pat pēc termiņa, kas noteikts, lai panāktu par PTO noteikumiem neatbilstošu atzītā pasākuma atbilstību, beigām un pat pēc pretpasākumu atļaušanas un pieņemšanas nozīmīga loma katrā ziņā ir atstāta strīdā iesaistīto pušu sarunām. SNM 22. panta 8. punkts uzsver koncesiju pārtraukšanas pagaidu raksturu un ierobežo tās ilgumu "līdz brīdim, kad pasākums, kas atzīts par neatbilstošu attiecīgajam līgumam, ir atcelts vai Dalībvalsts, kurai jāīsteno rekomendācijas vai lēmumi, rod risinājumu priekšrocību atcelšanai vai samazināšanai, vai arī tiek panākts savstarpēji apmierinošs atrisinājums" ar vienīgo iebildi, kas formulēta SNM 3. panta 5. punktā, ka minētais risinājums ir atbilstošs PTO līgumiem. Turklāt ar Kopienas banānu importa režīma secīgajiem grozījumiem, kuru neatbilstība PTO noteikumiem tika konstatēta, Padome un Komisija nav pūlējušās izslēgt noteikumus, kas atzīti par pretējiem; vienlaikus tās ir centušās ņemt vērā SNI secinājumus, ievērot saistības, ko tās uzņēmušās attiecībā uz citiem Ceturtās Lomes konvencijas parakstītājiem, un saglabāt banānu TKO mērķus; strīds tika pārtraukts 2001. gada 19. aprīlī ar līguma noslēgšanu ar ASV. Patiesi var iebilst, ka no SNI rekomendāciju un lēmumu īstenošanas nevar izvairīties un sarunu ceļā rastais risinājums ir vēl viena SNI lēmuma īstenošanas

52 — Pat ja tām piekrīt daži ģenerāladvokāti savos secinājumos (skat. ģenerāladvokāta Albēra [*Alber*] secinājumus iepriekš minētajā lietā *Biret International*/Padome un ģenerāladvokāta Ticano [*Tizzano*] secinājumus iepriekš minētajā lietā *Van Parys*).

53 — Skat. spriedumu iepriekš minētajā lietā Portugāle/Padome, 41. punkts.

54 — Skat. iepriekš minēto spriedumu lietā *Van Parys*, 42.—51. punkts. Tāpat skat. Pirmās instances tiesas iepriekš minēto spriedumu lietā *Chiquita Brands* u.c./Komisija, 164. punkts.

55 — Skat. spriedumu lietā *Fiamm*, 125.—129. punkts, un lietā *Fedon*, 118.—123. punkts.

forma [56]. Tomēr neatkarīgi no tā, ka pastāvīga iespēja risināt strīdu sarunu ceļā ir paredzēta kā brīvība izvēlēties noteikumus SNI lēmuma īstenošanai vai kā brīvība dot priekšroku citai alternatīvai minētā lēmuma piemērošanai, runa ir par brīvību.

48. Līdz ar to, vai iespēja atsaukties uz PTO noteikumiem, kuru pārkāpums ir konstatēts ar SNI lēmumu, lai noteiktu Kopienas atbildību par vainu, padarīs trauslāku politisko brīvību, ko Kopienai jebkurā gadījumā piešķir PTO atbilstošās tiesību normas? Citiem vārdiem sakot, vai prasības par zaudējumu atlīdzību gadījumā Kopienu tiesas atzīta Kopienas nelikumīga rīcība, ko ļautu šādas iespējas atsaukties [uz PTO noteikumiem] atzīšana, ierobežotu minēto brīvību? Apelācijas sūdzības iesniedzējas pārmet Pirmās instances tiesai, ka tā ir sniegusi apstiprinošu atbildi [57]. Tās uzsver, ka nelikumības konstatācijas mērķis nav panākt to, ka Kopienas pasākums, kas ir pretējs PTO tiesībām, tiktu atzīts par spēkā neesošu vai tiktu atcelts kā tas ir prejudiciāla nolēmuma par spēkā esamības novērtējumu ietvaros, ko ilustrē lieta *Van Parys*, vai kā tas ir prasības par tiesību akta atcelšanu ietvaros; tiesas lēmums, kas, bez šaubām, ietekmēs Kopienu likumdevēju un izpildvaras iestāžu iespēju meklēt risinājumu sarunu ceļā, jo tas uzliks iestādēm pienākumu Eiropas Savienības tiesiskajā sistēmā atzīt pasākumu par spēkā neesošu vai atcelt to. Nelikumības atklāšanas mērķis šajā gadījumā ir panākt, ka tiek izpildīts viens no trim nosacījumiem, kam ir pakļauta Kopienas ārpuslīgumiskā atbildība par vainu; tai nav nekādas ietekmes uz Kopienas pasākuma, kas atzīts par nesaderīgu ar PTO līgumiem, efektivitāti.

49. Prasītāju argumenti mani nepārliecina. Protams, Kopienu tiesiskā regulējuma, kura neatbilstību PTO tiesībām ir konstatējusi SNI, nelikumība kuru prasības par zaudējumu atlīdzību ietvaros Kopienu tiesa ir padarījusi acīmredzamu, formāli nerada ne tā atcelšanu, ne tā atzīšanu par spēkā neesošu. Minētais tiesiskais regulējums saglabājas kā tiesību sistēmas daļa un teorētiski paliek piemērojams. Nelikumības konstatējumam, ko veikusi Kopienu tiesa, nav mazāks spēks. Līdz ar to Kopienas politiskās iestādes varēja ļaut minētai nelikumībai turpināties, tikai neievērojot tiesiskas Kopienas principu. Tām ir pienākums novērst šo nelikumību, uzsākot attiecīgā tiesiskā regulējuma atcelšanu vai pārtraukšanu. Tām kļūs neiespējami meklēt risinājumu sarunu ceļā, lai līdzsvarotu dažādās intereses, kā tās to darīja šajā gadījumā ar pēdējiem tiesību aktu grozījumiem Kopienas banānu importa režīmā. Tātad to politiskā rīcības brīvība nenoliedzami ir apšaubīta.

50. Turklāt Kopienas atbildības par vainu atzīšana dotu iespēju visiem uzņēmumiem, kurus ir skāris pats PTO noteikumiem neatbilstošais Kopienas pasākums vai pretpasākumi, prasīt visu to ciesto zaudējumu kompensāciju. Šāda finansiālā apgrūtinājuma

56 — Šajā sakarā skat. ģenerāladvokāta Albēra secinājumus iepriekš minētajā lietā *Biret International*/Padome, 74.—88. punkts, un ģenerāladvokāta Ticano secinājumus iepriekš minētajā lietā *Van Parys*, 56.—57. punkts.

57 — Skat. spriedumu lietā *Fiam*, 130.—135. punkts, un lietā *Fedon*, 123.—128. punkts.

perspektīva arī piespiež Kopienas politiskās iestādes novērst Kopienas pasākumu, kas noteikts par neatbilstošu PTO noteikumiem, un tādējādi ierobežot rīcības brīvību, ko tām piešķir atbilstošās PTO tiesību normas.

B — *Kopienas atbildība neatkarīgi no vainas*

51. Visbeidzot, apelācijas sūdzības iesniedzējas iebilst pret to, ka iespējas atsaukties uz SNI lēmumu, lai saņemtu atlīdzību par ciesto zaudējumu, kas radies no pretpasākumiem, kas pieņemti pēc minētā lēmuma neizpildes, atzīšanai vairs nebūs nekādas ietekmes uz Kopienu iestāžu politisko brīvību, jo, kā tas ir šajā gadījumā, prasība atlīdzināt zaudējumus tika iesniegta pēc tirdzniecības strīda atrisinājuma lietā *Fedon* vai vismaz pēc tā izskatīšanas lietā *Fiamm*. Principa par Kopienas atbildību par nelikumīgu rīcību, tai nepanākot atbilstību SNI lēmumā noteiktajā saprātīgajā termiņā, nostiprināšana vienlaikus ir Damokla zobens, kas nākotnē apdraudēs Kopienu politisko iestāžu brīvību PTO ietvaros.

52. No iepriekšējiem apsvērumiem izriet, ka mēs varam tikai atbalstīt Pirmās instances tiesas atteikumu prasības par zaudējumu atlīdzību ietvaros, atskaitot *Fediol* un *Nakajima* izņēmumus, pārbaudīt atbildētāju iestāžu rīcības tiesiskumu attiecībā uz PTO noteikumiem, par kuriem SNI konstatēja, ka Kopiena tos neievēro.

53. Apelācijas sūdzības iesniedzējas iebilst, ka Pirmās instances tiesa ir apstiprinājusi kļūdainu neparasta kaitējuma interpretāciju, kas šajā gadījumā to ir novedusi pie netaisnīgas tā noliegšanas. Aizstāvībai, ja Padome, Komisija un Spānijas Karaliste piekrīt Pirmās instances tiesas analīzei par ciesto zaudējumu neparastā rakstura neesamību un attiecīgi priecājas par pārsūdzēto spriedumu rezolutīvo daļu, kurā ir noraidīta jebkāda Kopienas atbildība neatkarīgi no vainas, pirmās instances tiesai var pārmest atbildības par tiesisku aktu principa noteikšanu, tā atzīšanu par piemērojamu attiecīgajās lietās, tā papildināšanu ar nepietiekami ierobežojošiem nosacījumiem un netaisnīgu atzīšanu, ka daži no tiem, it īpaši tie, kas attiecas uz tiešo cēloņsakarību, ir izpildīti. Vēl tās ierosina Tiesai uzsākt pārsūdzēto spriedumu pamatojumu aizstāšanu, pat daļēji atcelt pārsūdzētos spriedumus tiktāl, ciktāl to ierosina Padome un Spānijas valdība, kas šajā nolūkā ir iesniegušas blakus sūdzības. Es izvērtēšu strīda pušu argumentāciju, pakāpeniski pārbaudot jautājumu par Kopienas atbildību neatkarīgi no vainas, tās piemērošanas jomu un, visbeidzot, nosacījumus, kam tā ir pakļauta.

1) Kopienas atbildības neatkarīgi no vainas princips

54. Padome, Komisija un Spānijas Karaliste apstrīd to, ka pastāv princips par Kopienas atbildību, nepastāvot tās iestāžu nelikumīgai rīcībai, kā vispārējs princips, kas ir kopīgs visu dalībvalstu tiesību sistēmām, ko Pirmās instances tiesa, pēc to domām, bez pietiekama pamatojuma ir apstiprinājusi. Mazāk kā puse dalībvalstu ir nostiprinājušas šādu principu savās tiesību sistēmās, un tikai divas to ir noteikušas gadījumā, ja zaudējumus izraisa tiesību akts. Pirmās instances tiesa bez pārmērīgiem centieniem to pierādīt principu par Kopienas atbildību tās iestāžu nelikumīgas rīcības neesamības gadījumā ir pamatojusi tikai ar apgalvojumu, ka "valsts noteikumi par ārpuslīgumisko atbildību ļauj privātpersonām tiesas ceļā iegūt atlīdzību par noteiktiem zaudējumiem, lai arī dažādā apmērā īpašās jomās un atbilstoši dažādiem noteikumiem, pat ja zaudējumu nodarītājs nav rīkojies nelikumīgi" [58]. Tomēr EKL 288. panta otrā daļa noteic, ka Kopiena novērš jebkādu kaitējumu, ko radījušas tās iestādes, saskaņā ar "vispārējiem tiesību principiem, kas kopīgi visu dalībvalstu tiesību sistēmām".

55. Bet vai EKL 288. panta otrā daļa ir izprotama kā tāda, kas dod pamatu Kopienu tiesībās pieņemt risinājumu publiskās varas ārpuslīgumiskās atbildības jomā tikai tad, ja tā ir kopīga visām dalībvalstīm? Vai vispārēju tiesību principu, "kas kopīgi visu dalībvalstu tiesību sistēmām", atklāšana nav balstīta uz gandrīz mehānisku katras dalībvalsts tiesību pārklāšanu, saglabājot vien elementus, kas pilnībā sakrīt? Es tā neuzskatu. Līdzīgi matemātiskai loģikai mazākais kopsaucējs novedīs pie Kopienas atbildības režīma ieviešanas, kas īpaši samazinātu cietušo iespējas saņemt atlīdzību par zaudējumiem, kas radušies iestāžu dēļ [59]. Tā kā Tiesai nenoliedzami ir jāņem par pamatu valsts tiesību sistēmu visraksturīgākās tiesību normas, vispirms tai ir jārūpējas par tāda risinājuma pieņemšanu, kas būtu piemērots Kopienu tiesību sistēmas specifiskajām vajadzībām un iezīmēm. Citiem vārdiem sakot, Tiesai, lai atrastu atbildi uz analoģiskiem juridiskiem jautājumiem, kas rodas Kopienu tiesībās, ir jāņem vērā dalībvalstu tiesību tradīcijas, vienlaikus ievērojot dalībvalstu tiesību tradīcijas un piemērojoties Kopienu tiesību sistēmas attiecīgajam kontekstam. No šī viedokļa var tikt dota priekšroka pat mazākuma risinājumam, ja tas vislabāk atbilst Kopienu sistēmas prasībām. Lai par to pārliecinātos, pietiek atcerēties "Vertrauensschutzprinzip" piemēru, kas

58 — Spriedumi lietā *Fiamm*, 159. punkts, un lietā *Fedon*, 152. punkts. Par šī risinājuma un identiska pamatojuma atkārtošanos skat. Pirmās instances tiesas 2006. gada 10. maija spriedumu lietā T-279/03 *Galileo International Technology* u.c./Komisija (Krājums, II-1291. lpp., 144.—147. punkts).

59 — Tāpat ģenerāladvokāts Rēmers [*Roemer*] ir noraidījis "minimālās robežas principa" piemērošanu, kas izrietētu no izvēles saglabāt tikai noteikumus, kas pastāv visās dalībvalstīs (secinājumi lietā 5/71 *Zuckerfabrik Schöppenstedt*/Padome (1971. gada 2. decembra spriedums, *Recueil*, 975. lpp., it īpaši 991. lpp.)). Viņš uzsver, ka svarīga ir "nevis visu dalībvalstu tiesību sistēmu atbilstība, ne arī vēlēšanu veids, nosakot vairākumu, bet [..] sabalansēts salīdzinošo tiesību pētījums" (secinājumi apvienotajās lietās no 63/72 līdz 69/72 *Werhahn Hansamühle* u.c./Padome un Komisija (1973. gada 13. novembra spriedums, *Recueil*, 1253. lpp., it īpaši 1258. lpp.)). Viņš piemin pat iespēju balstīties uz "visatbilstošāk izstrādāto valsts tiesisko regulējumu ("überlegenst")" (secinājumi iepriekš minētajā lietā 5/71, it īpaši skat. 991. lpp.), "noteikt, kura tiesību sistēma ir vislabākā" (secinājumi iepriekš minētajās apvienotajās lietās no 63/72 līdz 69/72, it īpaši 1258. lpp.). Pēc manām domām, runa tomēr nav par to, kā meklēt labāko juridisko risinājumu, bet kā nodalīt to, kurs šķiet vispiemērotākais Kopienu tiesību sistēmas kontekstā un tās vajadzībām.

nostiprināts Kopienu tiesībās, lai gan tas ir zināms tikai Vācijas tiesībās. Līdz ar to fakts, ka tikai Spānijas un Francijas tiesības vienīgās paredz atbildību par likumīgu valsts likumdevēja izdotu tiesību aktu, neietver šķērsli tās atzīšanai Kopienu tiesībās.

56. Noteicošais ir zināt, vai šāds risinājums vislabāk apmierinās īpašās Kopienu tiesību sistēmas vajadzības. Tas nenozīmē, ka princips par valsts varas atbildību par likumīgu tiesību aktu būtu nostiprināms Kopienu tiesību sistēmā, jo tas šķistu labākais juridiskais risinājums, kas tādēļ ir jāpieņem Kopienu tiesību sistēmā. Tā nostiprināšana Kopienu tiesībās būs tikai sekas dažādu valsts tiesību sistēmu normu salīdzināšanai noteiktā jomā, lai rastu risinājumu, kas būtu vispiemērotākais Kopienu tiesību sistēmas prasībām [60].

57. Tomēr man šķiet, šis ir tas gadījums. Kopienas atbildības neatkarīgi no vainas principa nostiprināšana, rūpējoties par taisnīgumu, ļautu kompensēt Kopienas atbildības par vainu nosacījumu stingrību, kas īpaši saistīta ar prasību, lai tiesību normas, kas aizsargā privātpersonas, pārkāpums būtu pietiekami būtisks [61], lai smagu zaudējumu gadījumā, kas radušies Kopienu iestāžu rīcības dēļ, dotu iespēju saņemt atlīdzību. Šāda risinājuma piemērotība, bez šaubām, izskaidro to, ka Tiesa nekad nav izslēgusi iespēju to nostiprināt [62]. Turklāt, lai gan šis juridiskais risinājums ir sastopams tikai dažās valsts tiesību sistēmās, ar to paustās rūpes un tiesisko interešu aizsardzība, kas ar to tiek nodrošināta, tāpat ir ņemti vērā citās tiesību sistēmās, pat ja, kā mēs to redzēsim [63], ar dažādu tiesisko mehānismu palīdzību.

58. Īpašajā šīs lietas kontekstā minētais risinājums šķiet vēl piemērotāks. Nespējas atsaukties uz PTO noteikumiem dēļ attiecīgās personas, kas varētu iebilst pret Kopienu iestāžu rīcību, kas ir pretēja PTO līgumiem, kā mēs to redzējām, nevar norādīt uz nelikumību. Prasība atcelt tiesību aktu, kā arī prejudiciāls nolēmums par spēkā

60 — Šīs metodes ilustrācijai par tiesībām uz streiku, kura mērķis ir konfrontēt valsts tiesību ietvaros saņemtu risinājumu ar atbilstošām prasībām Kopienas tiesību sistēmā, skat. manus secinājumus lietā C-438/05 *International Transport Workers' Federation* un *Finnish Seamen's Union* (2007. gada 11. decembra spriedums, Krājums, I-10779. lpp., 60. punkts).

61 — Skat. 2000. gada 4. jūlija spriedumu lietā C-352/98 P *Bergaderm* un *Goupil*/Komisija (*Recueil*, I-5291. lpp., 41. un 42. punkts).

62 — Skat. 1972. gada 13. jūnija spriedumu apvienotajās lietās 9/71 un 11/71 *Compagnie d'approvisionnement, de transport et de crédit* un *Grands Moulins de Paris*/Komisija (*Recueil*, 391. lpp., 46. punkts); 1977. gada 31. marta spriedumu apvienotajās lietās no 54/76 līdz 60/76 *Compagnie industrielle et agricole du comté de Loheac* u.c./Padome un Komisija (*Recueil*, 645. lpp., 19. punkts); 1984. gada 6. decembra spriedumu lietā 59/83 *Biovilac*/EEK (*Recueil*, 4057. lpp., 29. punkts); 1986. gada 24. jūnija spriedumu lietā 267/82 *Développement* un *Clemessy*/Komisija (*Recueil*, 1907. lpp., 33. punkts); 2000. gada 15. jūnija spriedumu lietā C-237/98 P *Dorsch Consult*/Padome un Komisija (*Recueil*, I-4549. lpp., 18. punkts); Pirmās instances tiesas 2001. gada 6. decembra spriedumu lietā T-196/99 *Area Cova* u.c./Padome un Komisija (*Recueil*, II-3597. lpp., 171. punkts); 2002. gada 20. februāra spriedumu lietā T-170/00 *Förde-Reederei*/Padome un Komisija (*Recueil*, II-515. lpp., 56. punkts); 2003. gada 10. aprīļa spriedumu lietā T-195/00 *Travelex Global and Financial Services* un *Interpayment Services*/Komisija (*Recueil*, II-1677. lpp., 161. punkts); 2003. gada 2. jūlija spriedumu lietā T-99/98 *Hameico Stuttgart* u.c./Padome un Komisija (*Recueil*, II-2195. lpp., 60. punkts) un 2004. gada 10. februāra spriedumu apvienotajās lietās T-64/01 un T-65/01 *Afrikanische Frucht-Compagnie*/Padome un Komisija (*Recueil*, II-521. lpp., 150. un 151. punkts).

63 — Skat. šo secinājumu 63. punktu.

esamības novērtējumu vai prasība par zaudējumu atlīdzību, kas balstīta uz vainu, viņiem ir liegta. Tā kā Kopienas atbildības neatkarīgi no vainas princips nav noteikts, pat tiem, kuri šīs nelikumības dēļ ir cietuši īpaši smagus zaudējumus, ir liegta jebkāda tiesas aizsardzība. Tāpat varam ievērot, ka Francijas *Conseil d'État* (Valsts padome) noteiktā atbildība neatkarīgi no vainas, kas noteikta likumos, bieži ir izteikta kā kompensācija tam, ka Francijas administratīvā tiesa nevar, veicot konstitucionālo kontroli, uzdoties par likuma tiesu.

59. Turklāt atbildības neatkarīgi no vainas principa pieņemšana tāpat var kalpot labas pārvaldības prasībām. Tā spiedīs politisko varu, ja tā plāno saglabāt Kopienu tiesisko regulējumu, neskatoties uz to, ka beidzas saprātīgs termiņš, kas ir noteikts, lai panāktu atbilstību SNI lēmumam, kas atzīst tā nesaderību ar PTO noteikumiem, labāk izvērtēt izmaksas, kas var no tā rasties Eiropas Savienības pilsoņiem, un sabalansēt tās ar ieguvumiem attiecīgajā ekonomikas jomā vai jomās, ja Kopienu tiesiskais regulējums tiek saglabāts. Iestāžu diskrecionārā vara PTO ietvaros netiks samazināta, bet tiks garantēta minētās diskrecionārās varas apdomīga īstenošana.

60. Visbeidzot, atbildības neatkarīgi no vainas principa atzīšana ļautu Kopienu tiesību sistēmai noteikt iestāžu rīcības brīvības PTO ietvaros radīto seku iekšējo sadali. Tirdzniecības partneri, pieņemot pretpasākumus, vairs nevarēs neierobežoti izvēlēties, kādas kategorijas Kopienas uzņēmējiem jāsedz minētās brīvības izmaksas, tā būs Kopiena, kas nolems, vai šīs izmaksas segs tikai uzņēmēji, kurus skar pretpasākumi, vai tās jāsedz visai sabiedrībai kopumā.

61. Manis norādīto iemeslu dēļ attiecīgās lietas, man šķiet, sniedz iespēju vai pat liek Tiesas judikatūrai spert papildu soli. Proti, nostiprinot Kopienas atbildības neatkarīgi no vainas principu, minētai judikatūrai jāļauj pāriet no iespējamības stadijas uz vispārīgu atzīšanu, no neskaidrības — uz risinājumiem [64].

62. Kopienas atbildības neatkarīgi no vainas principa nostiprināšanu varētu iedvesmot ideja par pilsoņu vienlīdzību attiecībā uz valsts izdevumiem, ar kuru Francijas administratīvās tiesības ir pamatojušas atbildību par likuma sekām. Argumentāciju varētu rezumēt šādi: prezumējot, ka ikviena valsts darbība nes labumu visai sabiedrībai kopumā,

64 — Lai atcerētos patapināto formulu, skat. Picod, F. un Coutron, L., "La responsabilité de la Communauté européenne du fait de son activité administrative", izdevumā Auby, J. B. un Dutheil de la Rochère, J., *Droit administratif européen*, Bruylant, 2007, 171. lpp., it īpaši skat. 204.—208. lpp.

ir normāli, ka pilsoņiem ir bez kompensācijas jāsedz izdevumi, kas no tās izriet; bet, ja vispārējās interesēs valsts vara liek ciest īpaši smagus zaudējumus vienīgi dažiem indivīdiem, tiem radot apgrūtinājumu, kāda parasti viņiem nav, jārada tiesības uz atlīdzību; šādu atlīdzību sabiedrība sedz ar nodokļa starpniecību, atjaunojot izjaukto vienlīdzību.

63. Šī ideja nav pārāk tāla no "Sonderopfertheorie" Vācijas tiesībās, saskaņā ar ko indivīdiem, kas likumīgas publiskas iejaukšanās dēļ nes "īpašu upuri", proti, cieš zaudējumus, kas pielīdzināmi atsavināšanai, ir jāsaņem atlīdzība. Šādi izklāstīta Kopienas atbildība neatkarīgi no vainas tāpat varētu tikt pamatota īpašumtiesībās, kas atbilstoši dalībvalstu kopīgām konstitucionālām tradīcijām ir aizsargātas Kopienu tiesību sistēmā kā vispārējs tiesību princips. Tas izskaidro ideju, ka atsavināšanai līdzvērtīgs aizskārums, ko izraisa Kopienu likumdevējas varas iejaukšanos, pat ja tā ir likumīga, nevar pastāvēt bez atlīdzības [65].

65 — Attiecībā uz šādu intuīciju skat. ģenerāladvokāta sera Gordona Slinna [*Sir Gordon Slynn*] secinājumus iepriekš minētajā lietā *Biovilac*/EEK, skat. it īpaši 4091. lpp. Turklāt šī ideja tādā vai citādā veidā ir atrodama vairumā juridisko sistēmu (skat. Amaral, M. L., *Responsabilidade do Estado e dever de indemnizar do legislador*, *Coimbra Editora*, 1998, 474. un turpmākās lpp.).

2) Kopienas atbildības neatkarīgi no vainas piemērošanas joma

64. Attiecībā uz atbildības neatkarīgi no vainas principa piemērošanas jomu Komisija īpaši pārmet Pirmās instances tiesai to, ka, atzīstot, ka tā var pastāvēt tikai "specifiskās jomās" [66], tā neuzskatīja, ka ir jāprecizē, par kādām jomām ir runa. Bet tas nebija nepieciešams attiecīgo lietu atrisināšanai. Tai pietika apliecināt, ka atbildību neatkarīgi no vainas varēja piemērot minētajās lietās, kā tā to arī atzina netieši, jo tā pārbaudīja, vai ir izpildīti piemērošanas nosacījumi. Taču tieši pret to Komisija un Padome iebilst. Šajā ziņa ir jāizdara šādi secinājumi.

65. Pirmkārt, pretēji uzskatam, ko tik ļoti vēlas aizstāvēt Komisija un Padome, runa tik daudz nav par atbildības principu par tiesisku aktu, ko Pirmās instances tiesa, manuprāt, taisnīgi ir nostiprinājusi pārsūdzētajos spriedumos. Lielākā mērā runa ir par objektīvu atbildību pat neatkarīgi no vainas. Citiem vārdiem sakot, atbildība rodas neatkarīgi no vainas, kas ir kaitējuma, kura pastāvēšana prasītājam ir jāpierāda, pamatā. Tā var pat attiekties uz nelikumīgu aktu, bet tas nevar radīt pietiekami būtisku pārkāpumu.

66 — Spriedums lietā *Fiamm*, 159. punkts, un lietā *Fedon*, 152. punkts.

66. Otrkārt, atšķirībā no Padomes es neredzu, kādēļ šo objektīvās atbildības režīmu nevarētu piemērot arī normatīva trūkuma gadījumā. Padomes vilktā paralēle ar EKL 232. pantā minēto neesamību, runājot par atbildību neatkarīgi no vainas, ir nepiemērota. Katrā ziņā tas nav normatīvās darbības trūkums, kas ir apstrīdēts šajās lietās. Kā Padome, tā arī Komisija noteiktajā saprātīgajā termiņā ir pieņēmusi vairākas iniciatīvas (Kopienas banānu importa režīma pieņemšana, sarunas), ko turklāt uzsver pati Padome savā procesuālajā rakstā, bet šīs iniciatīvas ir izrādījušās nepiemērotas pienācīgai SNI lēmuma izpildes nodrošināšanai.

67. Treškārt, nav neviena derīga iemesla, lai, kā to apgalvo Komisija, Kopienas atbildību neatkarīgi no vainas attiecinātu tikai uz gadījumiem, kad zaudējumus rada nenormatīvs akts. EKL 288. panta otrā daļa noteic, ka Kopiena novērš "jebkādu kaitējumu, ko radījušas Kopienas iestādes", neatkarīgi no tā, vai to darbība ir administratīva vai leģislatīva. Turklāt īpaši smagus zaudējumus vispārējās interesēs dažiem uzņēmējiem var radīt gan likumdošanas vara, gan izpildvara. Šajā gadījumā Kopienas banānu importa režīms, kura pieņemšana ir atzīta par nepietiekošu, bija noteikts gan ar Padomes pamatregulu, gan Komisijas pieņemtu īstenošanas regulu. Visbeidzot, līdzīgs ierobežojums man šķiet maz piemērots, ņemot vērā nepietiekamo likumdošanas aktu un administratīvo aktu nošķiršanu pašreizējās Kopienu tiesībās. Galu galā vieni paši zaudējumi, kas ir cēlušies no sākotnējo tiesību normas piemērošanas, nav pamats atlīdzībai [67].

68. Visbeidzot, īpašajā PTO līgumu ievērošanas kontekstā, kas pastāv attiecīgajās lietās, lai vispārējās interesēs prasītu Kopienu iestāžu nodarītu īpaši smagu zaudējumu atlīdzību, uz šo atbildības neatkarīgi no vainas režīmu var atsaukties tikai Eiropas Savienības pilsoņi. Savas rīcības brīvības PTO ietvaros īstenošanas nolūkos no politiskās varas nevar prasīt un tai arī nav iespējams izvērtēt tās izdarīto izvēļu izmaksas arī attiecībā uz trešo valstu uzņēmējiem. Ārējās tirdzniecības politikas jomā iestāžu īstenotās Kopienas kompetences kontekstā vienlīdzības pārkāpums attiecībā uz valsts izdevumiem ir iedomājams tikai starp Eiropas Savienības iedzīvotājiem. Tādējādi tāpat kā Padome es nevaru pamatoti secināt, ka atbildības neatkarīgi no vainas atzīšana PTO tiesību piemērošanas kontekstā ignorē savstarpējības principu tiktāl, ciktāl Kopienas galvenie tirdzniecības partneri nepazīst šādu atbildību.

69. Tā kā Kopienas atbildības neatkarīgi no vainas principa darbība ir pārdomāta, pamatota un skaidri noteikta, tā šķiet skaidra. Runa nekādā ziņā nav par to, lai piespiestu Kopienu iestādes izpildīt PTO noteikumus,

67 — Skat. Pirmās instances tiesas 1998. gada 29. janvāra spriedumu lietā T-113/96 *Dubois et Fils*/Padome un Komisija (*Recueil*, II-125. lpp., 40.—48. punkts).

ierobežojot savu politisko brīvību. Runa ir tikai par to, lai nodrošinātu, ka veikto politisko izvēļu radītās izmaksas neietekmē Eiropas Savienības pilsoņu vienlīdzību attiecībā uz valsts izdevumiem.

70. Padomes un Komisijas iebildumi pret Kopienas atbildības neatkarīgi no vainas principa noteikšanu ir saprotami. Ar pārāk vispārējas atbildības mehānisma ieviešanu nebūtu jārada draudi likumdošanas un administratīvās darbības īstenošanai, kas pat varētu kavēt šo darbību veikšanu. Lai arī cik likumīga tā būtu, šī problēma nevar radīt šķērsli Kopienas atbildības neatkarīgi no vainas principa atzīšanai. Tās vērā ņemšanai tāpat kā tās līdzsvarošanai ar raizēm par valsts izdevumu līdzsvarotu sadali ir jāatspoguļojas šai atbildībai piešķirtajā apjomā un paredzētajos nosacījumos.

3) Kopienas atbildības neatkarīgi no vainas nosacījumi

71. Padome un Komisija vispirms apstrīd Pirmās instances tiesas sniegtā novērtējuma pamatojumu par jebkuram atbildības mehānismam raksturīgo nosacījumu piepildīšanos, kas nav piemēroti atbildības neatkarīgi no vainas režīmam. Tās atsaucas uz īstu un konkrētu zaudējumu jēdziena un noteikumu par pierādīšanas pienākumu neievērošanu. Bet Pirmās instances tiesa varēja pamatoti secināt, ka atbildētāji neapstrīd prasītāju ciesto tirdzniecības zaudējumu pastāvēšanu, ko radīja to produktu sadārdzināšanās papildu muitas nodevu dēļ, bet tie pārmeta tai tikai piemērotu atvieglojošu pasākumu neveikšanu. Un tā, lai noteiktu, ka zaudējumu esamība ir pierādīta, pamatojās uz Komisijas iesniegto statistiku, kas parāda kopējā akumulatoru un briļļu maku importa apjoma ASV minētās papildu nodevas piemērošanas laikā samazināšanos [68].

72. Atbildētāji Pirmās instances tiesai vēl nopietnāk pārmet, ka tā nav ievērojusi prasību, saskaņā ar kuru kaitējumam pietiekami tieši jāizriet no attiecīgās iestādes rīcības [69]. Nepastāv nekāda automātika starp SNI lēmumu par soda uzlikšanu neizpildi no Kopienas puses un papildu muitas nodevu noteikšanu, jo ASV iestāžu rīcības brīvība pārtrauca cēloņsakarību starp Kopienu iestāžu rīcību un minētajiem zaudējumiem. No vienas puses, šīs pēdējās noraidīja kompensāciju, ko tiem Kopiena piedāvāja, piemērojot SNM 22. panta 1. un 2. punktu. No otras puses, tās ir brīvi izvēlējušās lūgt SNI atļauju pieņemt pretpasākumus, lietot saņemto atļauju, un šajā nolūkā tās diskrecionāri ir izveidojušas preču sarakstu, uz kurām tie attieksies, un muitas maksājumu summu. Patiesi, ASV neviens nespieda reaģēt uz SNI lēmuma neizpildi saprātīgā termiņā no Kopienas puses tā, kā tās to

68 — Skat. spriedumu lietā *Fiamm*, 166.—170. punkts, un spriedumu lietā *Fedon*, 159.—162. punkts.

69 — Skat. Tiesas 1979. gada 4. oktobra spriedumu apvienotajās lietās 64/76, 113/76, 167/78, 239/78, 27/79, 28/79 un 45/79 *Dumortier* u.c./Padome (*Recueil*, 3091. lpp., 21. punkts). Skat. arī Pirmās instances tiesas 2000. gada 24. oktobra spriedumu lietā T-178/98 *Fresh Marine*/Komisija (*Recueil*, II-3331. lpp., 118. punkts).

darīja. Neskatoties uz to, ASV iestāžu reakcija ir viena no SNM pieļautajām iespējām SNI lēmuma vai rekomendācijas neizpildes gadījumā un tātad bija paredzama. Kā Pirmās instances tiesa to ir pārliecinoši norādījusi, "koncesiju apturēšana attiecībā uz Kopienu papildu importa muitas nodevu formā atbilstoši PTO strīdu noregulēšanas sistēmas normālai un paredzamai darbībai, kam piekritusi arī Kopiena, ir uzskatāma par sekām, kas objektīvi rodas no tā, ka atbildētājas iestādes saglabā spēkā banānu importa režīmu, kas neatbilst PTO līgumiem" [70]. Sekojoši ASV iestāžu pieņemtās iniciatīvas ir tālu no tā, lai pārrautu cēloņsakarību ķēdi starp Kopienas rīcību un minētajiem zaudējumiem, drīzāk tās ir kā minētās ķēdes posmi. Tātad Pirmās instances tiesa Kopienas rīcību ir pamatoti uzskatījusi par prasītāju ciesto zaudējumu "noteicošo cēloni" [71].

73. Apskatīsim atbildības neatkarīgi no vainas specifiskos nosacījumus. Pēc apelācijas sūdzības iesniedzēju domām, Pirmās instances tiesa ir pieņēmusi un piemērojusi kļūdainu neparasta kaitējuma jēdzienu. Savukārt atbildētāji, lai gan pilnībā pievienojas neparasta kaitējuma koncepcijai, ko attīstījusi Pirmās instances tiesa, pasludinātos atbildības neatkarīgi no vainas iestāšanās nosacījumus uzskata par nepietiekamiem un tādēļ lūdz Tiesu papildināt pārsūdzēto spriedumu pamatojumus, tiem pievienojot papildu prasību, kas izriet no pilnīgas vispārējo interešu neesamības, kam seko zaudējumus radoša iestāžu rīcība.

74. Dažādo apgalvojumu attiecīgo nopelnu novērtēšana prasa precizēt, kādi ir nosacījumi, kuriem ir jāpakļauj Kopienas atbildība neatkarīgi no vainas. Tie, man šķiet, ir jānosaka, balstoties uz tiem pašiem pamatiem, kādi ir atbildības režīmam. Kā esmu centies to nepārprotami parādīt, atbildības neatkarīgi no vainas princips var tikt vienlaikus pamatots ar ideju par pilsoņu vienlīdzības attiecībā uz valsts izdevumiem pārtraukšanu un ar pamattiesību uz īpašumu aizsardzību. Sekojoši vienīgie zaudējumi, kuru atlīdzību var prasīt atbilstoši atbildībai neatkarīgi no vainas, ir tie, kas ir neparasti un īpaši.

75. Visiem indivīdiem bez kompensācijas jāsedz parastie izdevumi, kas rodas no sabiedriskās dzīves organizēšanas un valsts varu iejaukšanās šajā nolūkā, tāpat kā tie izmanto priekšrocības, kas no tā izriet. Kaut kādā mērā runa ir par valsts izdevumiem, kas ir uzskatāmi par tādiem, kas parasti skar attiecīgās personas. Pat, ja šie izdevumi neskar visus iedzīvotājus vienādi, tiesa nav spējīga atjaunot pilnīgu vienlīdzību. Tas nozīmētu uzticēt tai lielu un nepiemērotu uzdevumu. Pat asimetriskus valsts izdevumus tātad principā jāuzskata par tādiem, kas parasti skar indivīdus, un attiecīgi par tādiem, kas nedod

70 — Spriedums lietā *Fiamm*, 183. punkts, un lietā *Fedon*, 177. punkts.

71 — Spriedums lietā *Fiamm*, 185. punkts, un lietā *Fedon*, 179. punkts.

tiesības uz atlīdzību. Tajā pašā laikā citādi ir, ja valsts iejaukšanās rada neparastu un īpašu kaitējumu.

76. Kaitējums ir uzskatāms par neparastu, ja par to liecina gan tā negaidītā rašanās, gan tam piemītošās īpašības. Pirmais, kas liecina par to, ka kaitējums ir neparasts, ir darbībām, kas tiek īstenotas attiecīgajā nozarē, piemītošā ekonomiskā riska robežu pārsniegšana, tas ir, kaitējums ir neparasts tāpēc, ka īstenojās risks, kādu cietušais nevarēja saprātīgi paredzēt un pret kuru nevarēja apdrošināties. Bet tas vēl nav viss. Šim kaitējumam ir jābūt arī būtiskam. Ja tas tāds nav, tad to nevar uzskatīt par neparastu un kaitējums nevar aprobežoties ar atsavināšanu, ko īpašumtiesību aizsardzība nevar atstāt bez atlīdzības. Tas nenozīmē, ka kaitējumam ir jāizpaužas kā pilnīgai un neatgriezeniskai īpašuma zaudēšanai. Taču kaitējumam ir pietiekami būtiski jāietekmē īpašumtiesības raksturojošās tiesības (*usus*, *fructus* un *abusus*). Taču ir vēlreiz jāuzsver, ka īpašumtiesību aizskārumam — gan tiesiskam, gan prettiesiskam — nav nozīmes, ja atbildība par to neietver vainu.

77. Turpretim atbildības režīmā, kas ir balstīts uz vienlīdzību attiecībā uz valsts izdevumiem, pat ja zaudējumi var tikt kvalificēti kā neparasti tādā nozīmē, kā es tikko formulēju, tie nedod tiesības uz atlīdzību, ja vien tiem vienlaikus nav arī īpašs raksturs. Tas tā ir tikai gadījumā, ja tie skar tikai nelielu skaitu indivīdu vai, precīzāk, ja tie salīdzinājumā ar citiem uzņēmējiem nesamērīgā veidā skar īpašu uzņēmēju kategoriju. Vienlīdzība attiecībā uz valsts izdevumiem tiktu izjaukta tikai šajā gadījumā.

78. Šādā veidā pasludināti un noteikti zaudējumu neparastā un īpašā rakstura nosacījumi ir pietiekami ierobežojoši, lai pretēji tam, ko apgalvo Komisija, šī atbildības neatkarīgi no vainas režīma piemērojamība attiecīgajā lietā neskartu iestāžu politisko brīvību PTO ietvaros, kas mudināja Tiesu nolemt, ka nav iespējams atsaukties uz PTO noteikumiem. Cietušo skaits, kuri spēs sūdzēties par zaudējumiem, kas atbilst šīm prasībām, katrā ziņā vienmēr būs ļoti ierobežots, tādēļ iespējamo kompensāciju nasta Eiropas Savienības budžetam nekad nebūs tāda, kas ierobežos Kopienu politisko iestāžu rīcību PTO ietvaros.

79. Vai Kopienas atbildības neatkarīgi no vainas iestāšanās ir jāpakļauj papildu nosacījumam, kas saistīts ar to, ka akts vai rīcība, kas ir nodarītā kaitējuma pamatā, nav saistāma ar vispārējām ekonomiskām interesēm? To Padome un Komisija prasa un pārmet Pirmās instances tiesai, apgalvojot, ka pēdējā minētā to nav darījusi pārsūdzētajos spriedumos. Padome un Komisija šajā sakarā var pamatoties uz noteiktiem Kopienu tiesas lēmumiem, kuros, atkāpjoties no vispārējām judikatūras nostādnēm, tika minēta šī prasība [72]. Citiem vārdiem, par nodarīto

72 — Skat. iepriekš minēto spriedumu lietā *Compagnie d'approvisionnement, de transport et de crédit* un *Grands Moulins de Paris*/Komisija, 45. un 46. punkts, un iepriekš minētos Pirmās instances tiesas spriedumus lietā *Förde-Reederei*/Padome un Komisija, 56. punkts, un lietā *Afrikanische Frucht-Compagnie*/Padome un Komisija, 151. punkts.

kaitējumu nevar prasīt nekādu atlīdzību, ja tā pamatā esošais akts tika pieņemts vai rīcība tika veikta visas sabiedrības interesēs un nevis noteiktu interešu labā. Manuprāt, nav jāievēro šis papildu nosacījums, kas ir paredzēts judikatūrā, kuru veido neliels skaits lietu. Minētais papildu nosacījums man nešķiet atbilstošs, jo vienlīdzība attiecībā uz valsts izdevumiem un aizsardzība, kas ir nodrošināma īpašumtiesībām, nozīmē, ka uzņēmēji, kuriem ir nodarīts neparasts un īpašs kaitējums, var prasīt zaudējumu atlīdzību pat tādā gadījumā, ja pasākums, kas ir šī kaitējuma pamatā, ir pamatojams ar vispārējām ekonomiskām interesēm. Tāpat minētais papildu nosacījums man nešķiet arī nepieciešams, jo nosacījumi attiecībā uz nodarītā kaitējuma neparasto un īpašo raksturu ir pietiekami ierobežojoši, lai bažas par iespējamo atbildību neietekmētu rīcības brīvību, īstenojot politiku vispārējo ekonomisko interešu labā.

80. Tikko precizētie nosacījumi ir tie, kurus judikatūra, rezervējot Kopienas atbildības neatkarīgi no vainas atzīšanu, ir jebkurā gadījumā pasludinājusi un noteikusi par tādiem, kuriem ir jābūt izpildītiem. Tiesa Kopienas atbildību neatkarīgi no vainas arī ir skaidri pakļāvusi neparasta un īpaša kaitējuma īstenošanai [73]. Tā ir noraidījusi arī atbildības neatkarīgi no vainas pastāvēšanu, jo zaudējumi bija radušies no parasta komerciāla riska, kas rodas uzņēmējam attiecīgajā sektorā [74], vai arī tāpēc, ka nodarītie zaudējumi nepārsniedz "ekonomiskā riska robežas, kas ir neatņemama darbības daļa attiecīgajā sektorā" [75]. Tāpat Pirmās instances tiesa pārsūdzētajos spriedumos Kopienas atbildību neatkarīgi no vainas ir pakļāvusi neparasta un īpaša kaitējuma prasībai, kas formulēta šādi: "tie [zaudējumi], no vienas puses, ir neparasti, ja tie pārsniedz ekonomiskā riska robežas, kas ir neatņemama darbības daļa attiecīgajā sektorā, un, no otras puses, īpaši, ja tie nesamērīgi skar īpašu uzņēmēju kategoriju salīdzinājumā ar citiem uzņēmējiem" [76]. Šādi nolemjot, tā ir nostiprināta pastāvīgajā judikatūrā, ko tā attīsta [77].

81. Bet *FIAMM* un *FEDON* neapšauba ne prasību, lai zaudējumi būtu īpaši un neparasti, ne formulējumu, kas tiem noteikts pārsūdzētajos spriedumos. Tie norāda uz Pirmās instances tiesas noteiktā un piemērotā neparastā kaitējuma formulējuma juridiski kļūdaino nozīmi. Pirmās instances tiesa ir nolēmusi, ka prasītāju ciestie zaudējumi nepārsniedz ekonomiskā riska robežas, kas ir to eksportēšanas darbības neatņemama daļa, tāpēc, ka pretpasākumu iespējamība, ko paredz SNM, nav uzskatāma par atšķirīgu no parastajām nejaušībām starptautiskajā tirdzniecībā tās pašreizējā organizācijas stāvoklī, līdz ar to zaudējumi, kas varētu no tā rasties, ir obligāti jāuzņemas jebkuram uzņēmējam, kas nolemj tirgot savas preces viena no PTO dalībniekiem tirgū. Citiem vārdiem sakot, tāpēc, ka tie juridiski paredzēti ar instrumentu, kas regulē starptautisko tirdzniecību, pretpasākumus neizbēgami var paredzēt

73 — Skat. iepriekš minēto spriedumu lietā *Dorsch Consult*/Padome un Komisija, 18. un 53. punkts.

74 — Skat. iepriekš minēto spriedumu lietā *Développement* un *Clemessy*/Komisija, 33. punkts.

75 — Iepriekš minētais spriedums lietā *Biovilac*/EEK, 28. un 29. punkts.

76 — Spriedums lieta *Fiamm*, 202. punkts, un lietā *Fedon*, 191. punkts.

77 — Skat. it īpaši iepriekš minēto Pirmās instances tiesas spriedumu lietā *Afrikanische Frucht-Compagnie*/Padome un Komisija, 150. un 151. punkts; pēc tam skat. spriedumu lietā *Galileo International Technology* u.c./Komisija, 147. un 148. punkts.

ikviens eksportētājs uzņēmums. Tas ir risks, kas ir eksportēšanas darbības neatņemama daļa.

82. Šādi nolemjot, Pirmās instances tiesa, kā uz to pamatoti norāda apelācijas sūdzības iesniedzējas, nav atzinusi, ka zaudējumu neparastums ir mērāms salīdzinājumā ar ekonomisko risku, kas ir neatņemama darbības attiecīgajā sektorā daļa, proti, zaudējumiem piemīt neparasts raksturs [78], jo tie nerodas no riska iestāšanās, kas ir darbības attiecīgajā sektorā neatņemama daļa. Tā tas ir, ja nepastāv nekāda saikne starp aktu vai rīcību, kas radījusi zaudējumus, un ekonomikas sektoru, kurā darbojas uzņēmumi, kas ir cietuši no minētā kaitējuma. Nepastāvot līdzīgai saiknei, mēs nevaram kaitējumu uzskatīt par parasta komercdarbības riska iestāšanos, pret kuru saprātīgs uzņēmējs varēja un tam vajadzēja nodrošināties. Uz šādu nozīmi virzās judikatūra. Tāpat par parastiem tiek uzskatīti: zaudējumi, ko cieš jūras pārvadājumu sabiedrība, kad tiek grozīts nodokļa atbrīvojuma pagaidu režīms attiecībā uz precēm, kas ir apliekamas ar akcīzes nodokli un tirgojamas uz kuģiem pārvadājumu laikā starp dalībvalstīm [79]; zaudējumi, ko cieš sivēnu un mājputnu barības pamatproduktu, kas izgatavoti no sūkalām, ražotājs pēc noteiktu Kopienas regulu spēkā stāšanās attiecībā uz cūku un mājputnu barības piena pulveri [80].

78 — Ja turklāt tie ir arī pietiekami būtiski.

79 — Skat. iepriekš minēto spriedumu lietā *Förde-Reederei*/Padome un Komisija, 58.—60. punkts.

80 — Skat. iepriekš minēto spriedumu lietā *Biovilac*/EEK, 27.—30. punkts.

83. Tomēr šajā gadījumā nepastāv nekāda saikne starp Kopienas banānu importa režīma pieņemšanu un saglabāšanu un zaudējumiem, ko Kopienas briļļu maku un industriālo akumulatoru eksportētāji ir cietuši no pretpasākumiem. Tātad šis kaitējums attiecībā uz šiem uzņēmējiem nav uzskatāms par parastu vēl jo vairāk tāpēc, ka saskaņā ar SNM 22. panta 3. punktu pretpasākumiem primāri jābūt vērstiem uz to pašu sektoru, kādā konstatēts PTO tiesību pārkāpums. Šī iemesla dēļ pārsūdzētie spriedumi ir atceļami tajos pieļautās tiesību kļūdas dēļ. Pirmās instances tiesai pienāktos pēc nepieciešamās informācijas pieprasīšanas no prasītājiem izvērtēt, vai minētajiem zaudējumiem piemīt arī neparasts raksturs tādējādi, ka tie norāda uz pietiekami būtiskām īpašumtiesību aizskaršanas pazīmēm, un izlemt, vai minētais kaitējums ir īpašs.

C — *Procedūras nesamērīgais ilgums*

84. Apelācijas sūdzības iesniedzējas, visbeidzot, lūdz piešķirt taisnīgu kompensāciju par pirmās instances procedūras nesamērīgo ilgumu. *FEDON* prasību var viegli noraidīt kā nepieņemamu pamatojuma trūkuma dēļ, pamatojoties uz Eiropas Kopienu Tiesas Reglamenta 112. panta c) apakšpunktu.

85. Paliek *FIAMM* lūgums, kura norādot, ka Pirmās instances tiesai pagājuši gandrīz pieci gadi un deviņi mēneši, lai pieņemtu spriedumu tās lietā, apgalvo, ka ir pārkāptas tiesības uz savlaicīgu lietas izskatīšanu, kas ir daļa no Eiropas Cilvēktiesību un Pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 6. panta 1. punktā minētām tiesībām uz taisnīgu procesu un kā vispārējs tiesību princips garantētas Kopienu tiesību sistēmā. Apelācijas sūdzības iesniedzējas šajā ziņā atsaucas uz spriedumu lietā *Baustahlgewebe* [81], kurā Tiesa ir atzinusi minēto tiesību piemērojamību Pirmās instances tiesā un attiecīgi piekritusi izskatīt apelācijā norādīto pamatu par Pirmās instances tiesā notikušās tiesvedības prettiesiskumu tās iespējami pārmērīgā ilguma dēļ. Tā uzskata, ka tiesvedības ilgums ir bijis pārmērīgs, ņemot vērā apstākļu skaidrību, apstākli, ka neviens no lietas dalībniekiem nav centies pagarināt tiesvedību, un faktu, ka Pirmās instances tiesai nav bijis jāsaskaras ar izņēmuma situācijām. No šī procesuālā pārkāpuma izrietētu tā interešu aizskaršana tiktāl, ciktāl, atsaucoties uz noslēgtajiem aizņēmumiem papildu muitas nodevu samaksāšanai, tā būtu turpmāk iedzīta smagos parādos un spiesta pārrunāt lielākās kapitāla daļas nodošanu investīciju fondiem, lai segtu parādus bankām.

86. Aizstāvībai Komisija vispirms norāda uz pamata nepieņemamību un šajā nolūkā īpaši uzsver, ka norādītajam procesuālajam pārkāpumam nav bijis nekādas ietekmes uz prāvas risinājumu. Bet Tiesas Statūtu 58. pants neprasa, ka Pirmās instances tiesas procesuālajam pārkāpumam, lai pret to celtu iebildi, jābūt šādai ietekmei, tas prasa tikai to, ka procesuālais pārkāpums "nelabvēlīgi ietekm[ē] apelācijas iesniedzēja [prasītāja] intereses". Tomēr šis šķiet tāds gadījums, jo sprieduma taisīšanas ilgums ir palielinājis prasītājas parādus. Un ja, runājot par procesuālo pārkāpumu, ko rada Pirmās instances tiesas sprieduma taisīšanas pārmērīgais ilgums, prasītājas interešu nelabvēlīgas ietekmes nosacījums dažreiz ir interpretēts kā tāds, kas prasa, lai minētajam procesuālajam pārkāpumam būtu ietekme uz prāvas risinājumu, tas ir katrā ziņā tikai tiktāl, ciktāl izvirzītais pamats par minēto pārkāpumu ir kā pamats prasījumiem atcelt Pirmās instances tiesas spriedumu [82]. Tomēr šajā gadījumā uz šo pamatu atsaucas tikai, lai saņemtu taisnīgu kompensāciju.

87. Savukārt prasījumi, kuru mērķis ir saņemt taisnīgu kompensāciju, ir jāanalizē kā prasība par to zaudējumu atlīdzību, kas radušies nesaprātīgi ilgā procesa dēļ Pirmās instances tiesā. Starp citu par prasību atlīdzināt zaudējumus tika uzskatīta arī prasītāja prasība lietā *Baustahlgewebe*, kuras mērķis bija samazināt Komisijas uzlikto un Pirmās instances tiesas apstiprināto naudas sodu — prasība, kas pamatota ar nesaprātīgi ilgu lietas izskatīšanu Pirmās instances tiesā [83]. Un ja "procesuālās ekonomijas iemeslu dēļ un lai nodrošinātu tūlītēju un iedarbīgu līdzekli

81 — 1998. gada 17. decembra spriedums lietā C-185/95 P (*Recueil*, I-8417. lpp.).

82 — Skat. iepriekš minēto spriedumu lietā *Baustahlgewebe*/Komisija, 49. punkts, un 2000. gada 13. decembra rīkojumu lietā C-39/00 P *SGA*/Komisija (*Recueil*, I-11201. lpp., 46. punkts).

83 — Skat. ģenerāladvokāta Ležē [*Léger*] analīzi viņa secinājumos iepriekš minētajā lietā *Baustahlgewebe*/Komisija, 46.—76. punkts.

pret šādu procesuālo pārkāpumu"[84], Tiesa tomēr ir apmierinājusi prasītāja prasījumus un piekritusi atvilkt no soda kompensācijas summu, pietiek konstatēt, ka šajā gadījumā katrā ziņā šāda loģika nav iespējama.

88. Tātad taisnīgas atlīdzības nolūkā izvirzītajiem prasījumiem jābūt nodotiem izskatīšanai Tiesā[85] prasības par ārpuslīgumisko atbildību ietvaros, kas pamatota ar EKL 235. un 288. pantu un vērsta pret vienu vai vairākām iestādēm, kuru rīcība ir bijusi zaudējumu pamatā. Kā Tiesa ir nospriedusi, "pareizas tiesvedības interesēs ir gadījumā, kad ir iesaistīta Kopienas atbildība vienas tās iestādes rīcības dēļ, ka to Tiesā pārstāv viena vai vairākas iestādes, kurām tiek pārmesta zaudējumus izraisošā rīcība"[86]. Tomēr, kā Komisija to ir pamatoti atzīmējusi, šajā tiesvedībā atbildētājas ir Padome un Komisija, bet procesa pārmērīgais ilgums, par kuru ir iebildums, ir attiecināms uz Pirmās instances tiesu, kas ir daļa no Tiesas. Gan *ratione materiæ*, gan *ratione personæ* prasība par taisnīgu kompensāciju ir atzīstama par nepieņemamu.

84 — Iepriekš minētais spriedums lietā *Baustahlgewebe*/Komisija, 48. punkts.

85 — Par Tiesas, nevis Pirmās instances tiesas kompetenci izskatīt šādu prasību es pievienojos ģenerāladvokāta Ležē sniegtajiem argumentiem (iepriekš minētie secinājumi lietā *Baustahlgewebe*/Komisija, 66.—71. punkts).

86 — Skat. iepriekš minēto spriedumu lietā *Werhahn Hansamühle* u.c./Padome un Komisija, 7. punkts.

III — Secinājumi

89. Ņemot vērā visus iepriekš minētos apsvērumus, es Tiesai ierosinu:

— atcelt Eiropas Kopienu Pirmās instances tiesas 2005. gada 14. decembra spriedumu lietā T-69/01 *FIAMM* un *FIAMM Technologies*/Padome un Komisija un lietā T-135/01 *Fedon & Figli* u.c./Padome un Komisija, jo tie ietver tiesību kļūdu

kļūdainas neparastu zaudējumu jēdziena interpretācijas dēļ, un nosūtīt lietas atpakaļ Pirmās instances tiesai, un

— atzīt par nepieņemamiem *Fabbrica italiana accumulatori motocarri Montecchio SpA* (*FIAMM*), *Fabbrica italiana accumulatori motocarri Montecchio Technologies Inc.* (*FIAMM Technologies*), kā arī *Giorgio Fedon & Figli SpA* un *Fedon America, Inc.* prasījumus par taisnīgas kompensācijas iegūšanu.